

Våldtagen eller inte?

En studie kring professionellas syn på den våldtagna kvinnan och den rättsprocess hon genomgår

Marie Lago
Madeleine Lorentzson

Socialhögskolan vid Lunds Universitet.
SOLX64
Ht-07

Handledare: Hanna Egard

Abstract

Authors: Marie Lago and Madeleine Lorentzson

Title: “Rape or not? A study of professionals’ view of the raped women and the legal proceedings she goes through”

Titel: “Våldtagen eller inte? En studie kring professionellas syn på den våldtagna kvinnan och den rättsprocess hon genomgår”

Supervisor: Hanna Egard

Many sexual crime matters are in a difficult position when it comes to proof, where it's word against word between the parties. However, the legislation states that it's the offender's actions that are to be in focus for the judicial judgement, but often the focus is on the woman, whether she said no and how she acted in that particular situation (Sutorius & Kaldal, 2003).

The purpose with this essay was to investigate the professionals' view of the raped woman and what image the professionals convey/construct of the legal proceedings she goes through. With professionals, we mean lawyers and other professionals that function as support or treatment contacts for raped women. The questions we considered to be relevant for our investigation were: What image of the raped woman do the professionals convey? What image of the crime rape do the professionals convey and what image do they convey/construct of the legal proceedings the woman goes through? How is the view of the raped woman constructed in society? We considered qualitative interviews mixed with earlier studies and theories to be the best investigative method for our purpose. We have used the theories radical feminism and social constructivism.

We chose to interview a prosecutor, three lawyers, whereof all three have had cases as both defender and plaintiff counsel, a hospital welfare officer, a welfare officer from a youth reception, a person who works at a be on call unit for crime victims and a person who works at a be on call unit for women. During our investigation we learned that the people we interviewed thought that the view of the raped woman and rape has changed for the better in society, that the woman's position has strengthened and that we have gotten a more modern legislation. However, despite the progress there are still prejudiced attitudes toward the raped woman and rape and the raped woman's status still needs to improve considerably. We have also noticed that the rape, the raped woman and the legal proceedings are constructed and reshaped depending on the context and social framing of the time. Regardless what meaning is put into the term rape, the act still remains.

Keywords: Rape, Legal proceeding, View of the woman, Konstruktion

Nyckelord: Våldtäkt, Rättsprocess, Kvinnoyn, Konstruktion

Innehållsförteckning

1. Förord	4
2. Bakgrund	5
2.1 Problemformulering	5
2.2 Syfte och frågeställningar	7
2.3 Metod	8
2.3.1 Avgränsningar och perspektivval	8
2.3.2 En kvalitativ studie	8
2.3.3 Urval	9
2.3.4 Genomförande	9
2.3.5 Analys	10
2.3.6 Etiska överväganden	11
2.3.7 Reliabilitet och validitet	11
2.3.8 Källkritik	12
2.4 Litteraturgenomgång	13
2.4.1 Aktuell lagtext	13
2.4.2 Definitioner	14
2.4.3 Rättsprocessen	14
2.4.4 Stöd och bemötande	15
3. Tidigare forskning	16
3.1 Syn och attityd till våldtäkt	16
3.2 Offeridentiteten	19
3.3 Rättsprocessen gällande våldtäktsärenden mot kvinnor	20
3.3.1 Rättssamhällets syn på kvinnan utifrån ett könsperspektiv	20
3.3.2 Trovärdighet och tillförlitlighet	21
3.3.3 Relevanta och icke relevanta omständigheter/bevis	21
3.3.4 Trovärdighetsbedömning	22
3.3.5 Madonnan och horan	23
3.3.6 Olika typer av våldtäkter	24

4. Teori	25
4.1 Radikalfeminism	25
4.2 Socialkonstruktivism	27
5. Presentation av empiri och analys	28
5.1 Syn och attityd till våldtäkt	29
5.2 Brottet	33
5.3 Trovärdighet och tillförlitlighet	38
5.4 Kränkning och upprättelse	41
5.5 Stöd och bemötande	44
6. Avslutande diskussion	47
7. Referenser	53
Bilaga 1, Informationsbrev	56
Bilaga 2, Intervjuguide	57

1. Förord

Vi var medvetna innan vi startade vår undersökning att våldtäkt är ett tungt ämne, och desto tyngre kändes det när vi hade kommit en bit på vägen. Vi anser dock att det har känts stärkande att ha tagit sig an ett sådant tungt ämne, då vi har fått lära oss att hålla oss inom en ram där vi inte har fått bli för känslomässigt engagerade, men ändå berörda, och där vi samtidigt haft ett professionellt förhållningssätt till vårt material och till våra intervjupersoner.

Vi delade upp både litteraturgenomgång, tidigare forskning, teori och analys mellan oss, vilket betyder att vi har skrivit hälften var. En del avsnitt skrev vi tillsammans, som till exempel problemformulering och avslutande diskussion. Vi var ansvariga för fyra intervjuer var, vilket betydde att vi var samtalsledare fyra gånger och sekreterare fyra gånger var. Sekreteraren fick chansen att ställa frågor i slutet av intervjun om den ansåg att samtalsledaren missat något.

Vi, Madeleine Lorentzson och Marie Lago, vill tacka våra intervjupersoner då Ni varit till stor hjälp eftersom Era kunskaper, erfarenheter och ståndpunkter legat till grund för vår uppsats. Vi vill även tacka vår handledare Hanna Egard som varit till stor hjälp genom vår uppsats.

2. Bakgrund

2.1 Problemformulering

Det kom en ny sexualbrottslagstiftning 2005, Lag 2005:90, som gäller idag. Den medförde förändringar som gör att det i dagsläget är lättare att döma någon för våldtäkt då våldtäktsbegreppet utvidgats (Proposition 2004/05:45).

Flera våldtäktsfall har varit på tapeten de senaste åren. Media har tagit upp flera spektakulära fall som blivit väldigt omdebatterade. Två av dessa är de så kallade *Stureplansprofilerna* och TV-läkaren *Troilius*. Stureplansprofilerna var två män i 20-årsåldern som vid Svea Hovrätt dömdes till fyra års fängelse för grov våldtäkt på en 19-årig kvinna. De hade förgripit sig på kvinnan genom vaginala och anala samlag och en av männen hade även fört in en fjärrkontroll i henne (Henriksson m.fl, 2007). Troilius dömdes även han till fyra års fängelse för grov våldtäkt, fast vid Malmö Hovrätt. Denne 53-åriga plastikkirurg våldtog en 24-årig kvinna, efter att ha försatt henne i ett hjälplöst tillstånd, då han utan medicinska skäl använt narkosmedel på kvinnan. Kvinnan hade haft sällskap med Troilius son i tre år (Ohlsson & Tagesson, 2007; Jersler m.fl, 2007). I båda de här fallen hade hovrätten gjort en annan bedömning än tingsrätten, offer och gärningsman var bekanta med varandra, ord stod mot ord och gärningsmännen hade hög social status. Att våldtäkten kan konstrueras olika i tingsrätten och i hovrätten tilldelar rättsväsendet stor makt då det har tolkningsföreträde.

Historiskt sett var synen på våldtäkt annorlunda, och det dröjde innan våldtäkt ens betecknades som just våldtäkt (Sutorius & Kaldal, 2003). 1953 överfördes våldtäktsbrotten från rubriken kvinnofridbrott till sedlighetsbrott (Boëthius, 1976). 1965 erkändes våldtäkt inom äktenskapet som våldtäkt (Eliasson, 1997).

1976 lades det fram ett förslag till en ny sexualbrottslagstiftning, SOU 1976:9. Denna utredning tillsattes av justitieministern 1971 och bestod av sju män och en kvinna. Utredningen skulle se över lagtexten kring sexualbrott och den rensade ut en del fördomar och tabuföreställningar gällande våldtäkt. Förslaget förkastades dock av de politiska partiernas kvinnoförbund, då det kom protester både från vänster- och högersidan (Tham, 2001). Även journalisten Maria-Pia Boëthius riktade mycket kritik till utredningen. Kritiken framkommer i hennes bok *Skylla sig själv* (1976) och i hennes artikelserie i Expressen under år 1976.

Boëthius (1976) menade att utredarna inte var kapabla att definiera begreppet våldtäkt och att det med utredningens kriterier skulle bli svårt att döma någon för våldtäkt. Hon menade att utredningen slarvade och att de såg våldtäkten ur mannens synvinkel och inte ur kvinnans. Det debatterades mycket kring kvinnan som medbrottsling vid våldtäkten. Sexualbrottsutredarna menade att det kunde vara skillnad på våldtäkt och våldtäkt ifall kvinnan uppmuntrat till samlag.

Den 1 juli 1984 skedde det väsentliga förändringar inom sexualbrottslagstiftningen, Lag 1984:399. Sexuella övergrepp som tidigare benämns som sedlighetsbrott, benämndes nu som sexualbrott. Gärningsmannens handlingar skulle nu stå i fokus och inte offrets (Ju 2004:1). Vidare blev lagstiftningen könsneutral, då både mäns och kvinnors sexuella självbestämmanderätt och integritet skulle värnas, oavsett kön (Sutorius & Kaldal, 2003).

Mycket av det som Maria-Pia Boëthius (1976) tar upp i sin bok *Skylla sig själv*, angående attityden och synen på den våldtagna kvinnan och våldtäkt återkommer i journalisten Katarina Wennstams (2002) bok *Flickan och skulden. En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Wennstam menar att det fortfarande läggs mycket ansvar på kvinnan, och att det fokuseras mycket på vad kvinnor ska undvika för att inte bli utsatta för våldtäkt. Hon påpekar att kvinnorna till och med förväntas ta ansvar för männens sexualitet. Det finns fortfarande en föreställning om att män inte kan bärga sig och att kvinnor måste tänka på att inte retas med männen om de inte vill något.

En våldtäkt är en våldtäkt, det säger lagen, men Wennstam (2005) menar att det både i rättsväsendet och i samhället ser annorlunda ut i praktiken. Sutorius, lektor i juridik, och Kaldal, juridikkandidat, (2003) menar att lagarna präglas av ett manligt perspektiv. Då de granskat domslut från Högsta Domstolen har de funnit att det fortfarande förekommer gamla patriarkala tankesätt kring kvinnan och sexualitet.

Sutorius och Kaldal (2003) tar upp att det är många sexualbrottsärenden som befinner sig i ett svårt bevisläge och där parternas ord står mot ord. Lagstiftningen säger att gärningsmannens handling ska vara i centrum för den rättsliga bedömningen, men istället så läggs ofta fokus på kvinnans agerande.

Wennstam (2002) anser att kvinnosynen i Sverige är lika fördömlig som i många andra länder. Hon ställer sig frågan om det verkligen hänt något under alla dessa år, trots kampen på 70-talet, demonstrationer och lagändringar. Hon menar att vi fortfarande står och stampar och att stereotypa föreställningar om den ärbara madonnan och den syndfulla horan fortfarande finns kvar. Var det en skötsam kvinna som blev våldtagen, eller var det en full kvinna som haft många sexuella förbindelser och som följde med en man hem från krogen? Samhället delar in kvinnorna i fack, antingen är hon en hora eller en madonna beroende på hur hon själv har agerat.

När vi funderade över uppsatsämne bestämde vi oss för att vi ville undersöka något som berörde kvinnors ställning i samhället. Det vi fastnade för var rättsprocessen kring våldtäktsärenden, då kvinnor blivit utsatta. Vi valde att undersöka de professionellas syn på den våldtagna kvinnan, och vilken bild de professionella förmedlar/konstruerar av den rättsprocess hon genomgår. Med de professionella menar vi jurister och andra professionella som fungerar som stöd- eller behandlingskontakt för våldtagna kvinnor. Att vi valde just dessa professionella är för att de alla kommer i kontakt med våldtagna kvinnor, fast på olika sätt. Detta resulterar i att vi får en bredare bild av den våldtagna kvinnan och rättsprocessen. Frågor vi ställde oss i det inledande skedet av vår uppsats var bland annat: Är lagen verkligen objektiv? Är det skillnad på våldtäkt och våldtäkt? På vem ligger fokus vid rättegången?

Detta är ett ämne som berör och vi anser att det är viktigt att belysa och uppmärksamma synen som finns på den våldtagna kvinnan och rättsprocessen. Genom att problematisera de konstruktioner som finns hoppas vi kunna få en djupare förståelse.

2.2 Syfte och frågeställningar

Syfte:

Uppsatsens syfte är att undersöka de professionellas syn på den våldtagna kvinnan, och vilken bild de professionella förmedlar/konstruerar av den rättsprocess hon genomgår. Med de professionella menar vi jurister och andra professionella som fungerar som stöd- eller behandlingskontakt för våldtagna kvinnor.

Frågeställningar:

- Vilken syn förmedlar de professionella av den våldtagna kvinnan?
- Vilken syn förmedlar de professionella av brottet våldtäkt och vilken bild förmedlar/konstruerar de av den rättsprocessen kvinnan genomgår?
- Hur konstrueras synen på den våldtagna kvinnan i samhället?

2.3 Metod

2.3.1 Avgränsningar och perspektivval

I början av vårt uppsatsarbete hade vi ett annat syfte. Först hade vi tänkt att intervjua våldtagna kvinnor, som hade gått igenom en rättsprocess, om deras upplevelser av rättsprocessen. Vi var redan från början medvetna om att det skulle bli svårt att få tag på våldtagna kvinnor som ville berätta om sin upplevelse av rättsprocessen, men vi kände dock att vi ville undersöka det vi tänkt och såg det som en utmaning. Vi fick tag på ett par kvinnor som kunde tänka sig att ställa upp, men på grund av tidsbrist var vi tvungna att avbryta vårt sökande efter kvinnor. Vi valde därför istället att intervjua professionella som kommer i kontakt med våldtagna kvinnor på olika sätt under rättsprocessen om deras syn på den våldtagna kvinnan, våldtäkten och den rättsprocess hon genomgår. De professionellas synsätt är intressant då de har stort inflytande gällande att definiera, tolka och konstruera vad som hänt och bilden av kvinnan. De professionellas tolkningar och bilder kan på så sätt även tänkas påverka kvinnans och omgivningens upplevelse av det kvinnan varit med om. Var det exempelvis en våldtäkt eller inte?

För att avgränsa vår uppsats valde vi att fokusera på kvinnor som blivit våldtagna, och alltså inte män. Vi har också valt att fokusera på kvinnan som blivit utsatt för våldtäkt, och alltså inte gärningsmannen. Vi berör heller inte bisexualitet eller homosexualitet, mer än det som tas upp om lesbiska kvinnor i teoridelen om radikalfeminism.

2.3.2 En kvalitativ studie

Anledningen till att vi använde oss av kvalitativa intervjuer var för att intervjupersonerna skulle få möjlighet att utveckla sina svar så att vi på så sätt kunde få en djupare förståelse av det de förmedlade. Det var en fördel att vi kunde ställa följdfrågor och att intervjupersonerna fick möjlighet att fördjupa sig och tänka igenom sina svar. Då vi tog hjälp av en intervjuguide

kunde vi hoppa från tema till tema och behövde inte strikt följa frågorna i en viss ordning. Detta gjorde att det blev ett mer naturligt flyt och vi kunde följa intervjupersonerna istället för att låsa dem i fasta frågor. Ibland är det dock viktigt att strukturera upp intervjuer så att inte samtalet leds i på en massa irrelevant prat. Detta upplevde vi dock som svårt ibland, då några av våra intervjupersoner hade en tendens att sväva bort från ämnet. Anledningen till att vi inte valde kvantitativ undersökning var för att det kan uppstå frustration för den som deltar om det finns få svarsalternativ, och resultatet blir inte lika nyanserat. Vi är dock medvetna om att det inte finns möjlighet att få ett lika stort antal intervjupersoner, som det finns att få tag på personer som vill fylla i en enkät. Kvalitativ undersökning och analys tar tid och då man enbart får en liten grupp individers bilder förmedlade är det viktigt att inte dra några universalsanningar ur det materialet man fått in (jmf Repstad, 1999).

2.3.3 Urval

Vid valet av intervjupersoner hade vi för avsikt att få ett heterogent urval, då vi på så sätt kunde få en mer bred och generell bild förmedlad till oss (jmf Repstad, 1999). Våra intervjupersoner har dock en sak gemensamt, och det är att de kommer i kontakt med våldtagna kvinnor under rättsprocessen, fast på olika sätt.

2.3.4 Genomförande

Vi valde att intervjua en åklagare och tre jurister, varav alla tre både haft uppdrag som försvarare och som målsägandebiträde. En av juristerna hade dock haft fler uppdrag som målsägandebiträde, medan de andra två hade haft fler uppdrag som försvarare. Vi har även intervjuat en sjukhuskurator, en kurator från en ungdomsmottagning, en som arbetar på en brottsofferjour och en som arbetar på en kvinnojour. Vi kontaktade våra intervjupersoner via e-post och per telefon och när de meddelat att de ville ställa upp på en intervju skickade vi över vårt informationsbrev (bilaga 1) där de kunde läsa mer om vårt syfte och om hur intervjun skulle gå till. Under intervjuerna använde vi oss av vår intervjuguide (bilaga 2). Nya frågor uppkom dock under våra intervjuer, vilket ledde till att vi utökade och ändrade om vår intervjuguide efter hand. Samtliga intervjuer ägde rum på de professionellas arbetsplatser och spelades in på band. Intervjuerna varade i 45-90 minuter.

Då intervjuerna var transkriberade läste vi igenom dem noga och kunde se fem teman växa fram ur vårt material. Dessa fem teman blev dem vi sedan använde oss av i vår analys.

Eftersom materialet från en kvalitativ undersökning är så stort är det viktigt att hela tiden ha i åtanke vad som är relevant för ens undersökning och vad som kan sällas bort. När vi gick igenom våra intervjuer sållade vi i omgångar för att till slut få ut det mest relevanta för vår undersökning som vi sedan kunde använda oss av i vår analys (jmf Repstad, 1999).

I sökandet efter tidigare forskning har vi gått igenom referenslistor till uppsatser och avhandlingar som haft ett liknande syfte som vårt. Mestadels har vi gått igenom referenslistan till uppsatsen *Våldtagna kvinnor berättar hur de upplevt bemötandet av polis, sjukhus och rättsväsende*, där två psykologstuderande intervjuat åtta kvinnor som polisanmält våldtäkt som kommit olika långt i rättsprocessen. Denna uppsats finns att hitta på www.kvinnofrid.se.

2.3.5 Analys

I vår analysdel har vi valt att integrera empirin med tidigare forskning och våra två teorier då vi ansåg att detta skulle innebära ett bättre flyt i texten och dessutom ville vi slippa upprepningar som det kan bli då man delar in empirin i en del och analysen i en del (jmf Halvorsen, 1992).

Intervjuerna har vi tolkat och analyserat utifrån teorierna radikal feminism och socialkonstruktivism. Med hjälp av socialkonstruktivismen vill vi fånga hur bilden av den våldtagna kvinnan skapas och upprätthålls av professionella och samhället i stort. Vidare har vi valt att inte inrikta oss på någon speciell inriktning inom socialkonstruktivismen, då den är väldigt mångfacetterad. Användandet av socialkonstruktivism har varit utvecklande för vårt sätt att betrakta våldtäkt som fenomen. Tanken kring sociala konstruktioner är att påminna oss om att våldtäkter inte är något statiskt och ofrånkomligt, inte ett resultat av den nya sexuallagstiftningen eller av kvinnlig sexuell frigörelse. Istället kan våldtäkt och våldtäktsoffer ses som en historisk och kulturell produkt påverkad av ideologier och sociala händelser (jmf Hacking, 1999). Våldtagna kvinnor kan acceptera att i träda normen för det ideala offret och uppvisa de känslor och beteenden som de förutsätts att känna, och som dagens samhällsnormer föreskriver. På så sätt undgår våldtagna kvinnor att känna sig lika skyldiga till det inträffade. Detta hjälper inte på något vis de våldtagna kvinnorna som lider, utan påståenden om sociala konstruktioner är bara befriande för exempelvis studenter som vill problematisera bilden av våldtäkt och våldtagna kvinnor generellt (jmf Hacking, 1999). Vi vill med hjälp av denna teori öka vår egen medvetenhet om vad som kan vara konstruerat och

dessutom granska vår egen förförståelse. Vi vill dock inte vara för abstrakta i vårt socialkonstruktivistiska tänkande, för någonstans tror vi att vissa händelser faktiskt existerar och inte är socialt konstruerade. Vi tror till exempel att begreppet våldtäkt är socialt konstruerat men inte själva händelsen (jmf Hacking, 1999).

I vår analys kommer vi benämna intervjupersonerna som Åklagare, Jurist1 (denna jurist har haft fler uppdrag som målsägandebiträde), Jurist2, Jurist3, SK (sjukhuskurator), UK (kurator på ungdomsmottagning), BJ (den som arbetar på en brottsofferjour) och KJ (den som arbetar på en kvinnojour).

2.3.6 Etiska överväganden

Som vi nämnde tidigare ändrade vi vårt syfte. Både på grund av att vi hade svårt med att få tag på våldtagna kvinnor som ville ställa upp på en intervju, men också för att vi insåg att eftersom vår uppsats omfattar ett förhållandevis litet material så skulle inte den kunskapsinhämtningen stå i relation till den eventuella kränkning som kvinnorna kunde utsättas för (jmf Halvorsen, 1992).

Vi har valt att alla våra intervjupersoner ska vara anonyma i vår uppsats eftersom det inte är de som personer utan deras beskrivningar av kvinnan, våldtäkten och rättsprocessen som är i fokus. Vi valde dock att skriva ut vad intervjupersonerna arbetar som eftersom vi anser att detta kan vara intressant att ha i åtanke när man läser de intervjuades svar. Vi har fått intervjupersonernas samtycke till att vi använder deras intervju i vår uppsats och vi har även fått samtycke av samtliga intervjupersoner att spela in intervjuerna. Vi har även meddelat dem att vi inte ska använda oss av denna information i något annat sammanhang eller på annat sätt föra den vidare (jmf Halvorsen, 1992).

2.3.7 Reliabilitet och validitet

För att få en ökad reliabilitet och validitet i vår uppsats har vi använt oss av många källor och inte accepterat en enskild forskares åsikt. Vi har uppmärksammat att flera av de böckerna vi läst tar upp samma saker och att de även refererat till varandra.

Vi har försökt få in material, både från litteratur och från våra intervjupersoner, som är relevant för vår uppsats. Vi har dock märkt hur svårt det kan vara att hålla sig till den litteratur

och den delen av empirin som är mest relevant. Vi fick ändra syfte och frågeställningar flera gånger och sälla i olika delar och utveckla olika delar för att det mest relevanta skulle återstå. Detta var en lång process för oss, men också nödvändig (jmf Halvorsen, 1992).

När man använder sig av kvalitativ metod och gör intervjuer är det lätt att man ibland ställer ledande frågor till intervjupersonen. Detta är vi medvetna om att vi har gjort vid vissa tillfällen, men vi har begrundat detta för att inte tolka svaren som vi tror att de menade eller som vi ville att de skulle mena. Om det var något vi var osäkra på så valde vi att inte ta med det. För att undvika feltolkningar har vi vid vissa tillfällen under intervjuerna kort sammanfattat det intervjupersonen sagt för att få uppgifter bekräftade och för att få uppgifter utvecklade för att på så sätt undvika missförstånd.

Att vi har varit två författare har varit en fördel för oss, då vi har kunnat diskutera oss igenom svårigheter vi stött på. Då vi var två författare fanns där två olika perspektiv vilket gjorde att vi såg saker på olika sätt flera gånger. Att se på materialet från två olika perspektiv ökade vår förståelse och detta gjorde det enklare för oss att problematisera det material vi fick in.

2.3.8 Källkritik

Att använda Internet är ett bra sätt att få tillgång till mycket information. Dock är det viktigt att ta reda på vem som är upphovsman till sidorna eftersom all fakta inte är tillförlitlig. Därför har vi varit väldigt försiktiga med det, och bara använt oss av Åklagarmyndighetens och Sveriges Domstolars hemsida och Nationalencyklopedin (NE).

Vi har använt oss av en del engelsk litteratur, men vi menar att tidigare forskning från andra länder går att applicera på vår uppsats, om den berör vårt ämne och tar upp samma eller liknande företeelser som den svenska forskningen. Den utländska forskningen kan hjälpa oss att stärka våra resonemang och få en bredare bild.

Vi har även använt oss av tidigare forskning som är över 10 år gammal. Vi är medvetna om att gammal forskning kan vara oapplicerbar, men vi menar dock att vi kan använda denna forskning ändå, eftersom den fortfarande är relevant. Sexualbrottslagstiftningen från år 1984 gällde även för över 10 år sedan och den har gällt ända till april år 2005 då den nya sexualbrottslagstiftningen kom. Vilket betyder att den lagen från år 1984 gällde för lite mer än

två år sedan och på två år har det inte hunnit komma ny (inte som vi har stött på) forskning som visar på förändringar efter den nya lagen 2005. All vår tidigare forskning är alltså från tiden innan den nya lagen kom, därför ansåg vi att vi även kunde använda oss av tidigare forskning som är 10 år gammal.

2.4 Litteraturgenomgång

Denna rubrik innehåller dagens lagtext, definitioner, en redogörelse kring hur rättsprocessen går till och vi kommer även beröra hur ett målsägandebiträde kan vara till ett stöd för kvinnan. Syftet med denna del är att den skall fungera som en förberedelse och hjälpa läsaren att förstå och hänga med i den tidigare forskningen som kommer efter denna del.

2.4.1 Aktuell lagtext

Den 1 april 2005 kom den nya sexualbrottslagstiftningen, Lag 2005:90, som gäller idag. Den mest anmärkningsvärda ändringen som gjordes var att våldtäktsbegreppet utvidgades. Detta gällde till exempel utnyttjandefallen. Att utnyttja en person på grund av medvetlöshet, berusning, sömn eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller liknande, alltså att offret befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, rubriceras nu som våldtäkt, istället för sexuellt utnyttjande som tidigare. Rubriceringen grov våldtäkt utvidgades även och kravet på tvång sattes lägre (Proposition 2004/05:45).

Våldtäktsparagrafen i Brottsbalken, BrB: kap 6 § 1, Lag 2005:90:

1§ den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år. Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförligt med samlag genom otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd. Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anses som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år. Är brott som avses i första eller andra stycket att anses som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömande av brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskild allvarlig art eller om fler än en föregripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet (Sveriges rikets lag, 2007, s 927).

2.4.2 Definitioner

Vi har valt att använda oss av förklaringar som står i NE (2007) för att definiera en del begrepp:

- Våldtäkt: Då gärningsmannen tvingar en person till samlag eller annan sexuell handling som kan jämföras med samlag och att detta sker genom att gärningsmannen använder sig av våld eller hot om brott. Det betecknas även som våldtäkt då gärningsmannen genomför samlag med en person som befinner sig i ett hjälplöst tillstånd, på grund av till exempel sömn, berusning eller sjukdom.
- Uppsåt: Inom straffrätten är det detsamma som dolus. Dolus betyder att gärningsmannen förstår att han genomför en olovlig handling. Det fodras dock inte att han förstår att det är en brottslig handling. Då brott har begåtts enligt Brottsbalken krävs uppsåt om inget annat är angivet.
- Samtycke: Ett förhållande som kan befria en människa från ansvar.
- Åklagare: En statlig tjänsteman som har i uppgift att väcka och föra talan om ansvar för brott vid allmän domstol.
- Försvarare: Den som fungerar som biträde åt den misstänkte i brottsmål.
- Målsägande: Den som blivit utsatt för brott direkt eller på ett påtagligt sätt eller den som blivit förnärad eller lidit skada då ett brott begåtts.
- Tilltalad: Beteckning på den misstänkte i brottsmål efter att åtal väckts i domstol.
- Gärningsman: Den som begått en brottslig gärning eller den som varit delaktig i brott.
- För att definiera *våldtagna kvinnor* använde vi oss av Brottsbalken kapitel 6 § 4. Där står det att det som betecknas som våldtäkt mot barn är då offret är under 15 år. Med våldtagna kvinnor menar vi alltså kvinnor som är 15 år och uppåt.

2.4.3 Rättsprocessen

Från förundersökning till rättegång/huvudförhandling

När ett brott kommit till polisens kännedom inleds en förundersökning (brottsutredning), för att konstatera om ett brott begåtts. Förundersökningen bildar det underlag som en åklagare använder för att väcka åtal och det är åklagarens uppgift att bevisa att ett brott har begåtts. Under förundersökningen gäller objektivitetsprincipen, det vill säga att all bevisning skall samlas in, både de som styrker målsägandens utsaga men även de som talar till den tilltalades fördel. Åklagaren ska inta en mer neutral, objektiv roll och är ansvarig för att brottet utreds på

bästa möjliga sätt. Beroende på förundersökningens kvalitet ökar eller minskar chanserna för brottsoffrets möjlighet att få upprättelse (Sutorius & Kaldal, 2003; Åklagarmyndigheten, 2007; NE, 2007). När åklagaren väcker åtal tas ärendet sedan upp i domstolen. Under rättegången skall parterna på nytt redogöra för det som hänt och föra sin talan, denna del av huvudförhandlingen kallas sakframställningen, och den anger ramen för den fortsatta förhandlingen. Bevispresentationen är en annan del där parterna presenterar sin bevisning, samt att vittnen hörs och där skriftlig och annan bevisning läggs fram. Det sista momentet är pläderingen och då argumenterar parterna eller deras ombud för sin ståndpunkt, och använder sig av det som kommit fram under rättegången som underlag för det. Efter slutpläderingen får försvararen möjlighet att yttra sig en sista gång och sedan lägger åklagaren fram förslag på vilket straff den misstänkte borde få. Det är domstolen som dömer ut den möjliga påföljden till den misstänkte och sedan är rättegången avslutad. (Svenska Domstolar, 2007; NE, 2007; Åklagarmyndigheten, 2007).

2.4.4 Stöd och bemötande

Våldtäktsdebatten under 1980-talet medförde att kvinnojourer och brottsofferjourer växte fram. Brottsoffermyndigheten och Rikskvinnocentrum har inrättat samhällsinstitutioner för brottsoffer (Ju 2004:1). I lagen (1988:609) om målsägandebiträde framhålls också rätten för kvinnorna att få ett juridiskt biträde under förundersökning och rättegång.

2004 gav Justitiedepartementet dåvarande jämställdhetsministern Claes Borgström i uppdrag att se över hanteringen av våldtäktsärenden och hur brottsutredningen och rättsprocessen upplevs av de drabbade. Undersökningen resulterade i ett betonande av att det fordras professionella och empatiska insatser av alla som är involverade i våldtäktsutredningen och rättegången för att kvinnan ska uppleva processen som positiv (Ju 2004:1).

Målsägandebiträde

Lagen (1988:609) om målsägandebiträde kom till 1988. Målsäganden hade då dock enbart rätt till målsägandebiträde under vissa förutsättningar. År 1991 (SFS 1990:999) ändrades lagen och alla sexualbrott kom då att omfattas av lagstiftningen. Det påpekas att målsäganden i sexualbrottsmål har ett särskilt behov av hjälp och stöd, då rättsprocessen för dem kan upplevas som en ytterligare kränkning. Om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett målsägandebiträde ska målsägandebiträde förordnas. Enligt lagen ska

målsägandebitråde förordnas när förundersökningen har inletts. Målsägandebitråde ska utses när målsäganden begär det eller när det finns anledning till det (SOU 2007:6).

Målsägandebiträdets uppgifter är att tillvarata målsägandens intressen, alltså att ge målsäganden stöd och hjälp. Stöd och hjälp betyder bland annat att förklara för målsäganden hur förundersökning och rättegång går till. Målsägandebiträdet ska också föra talan om enskilt anspråk (skadeståndskrav), om detta ej görs av åklagare (SOU 2007:6).

Eftersom åklagaren ska inta en neutral, objektiv roll behövs det ett ombud, alltså ett målsägandebitråde, på målsägandens sida för att subjektiviteten ska vara jämt fördelad i rätten, då den tilltalade har en advokat, alltså försvararen, på sin sida (Sutorius & Kaldal, 2003).

3. Tidigare forskning

Under denna rubrik behandlas tidigare forskning kring syn på och attityd till våldtäkt, offeridentitet och rättsprocessen gällande våldtäktsärenden mot kvinnor.

3.1 Syn på och attityd till våldtäkt

Ward (1995) har gjort en kritisk granskning av empirisk forskning kring våldtäktsmyter och attityder och hon visar på de stereotypa och fördomsfulla attityderna som, hon menar, finns kring våldtagna kvinnor och våldtäkt. Hon benämner dessa attityder som myter som fortfarande finns kvar i samhället. Dessa myter är för det första att kvinnan inte är trovärdig, alltså att hon anklagar mannen för våldtäkt trots att hon inte blivit utsatt. För det andra att hon får skylla sig själv eftersom hon provocerat fram våldtäkten, till exempel genom klädsel. För det tredje att mannen inte har ansvar för sexuellt våld. För det fjärde att hon ber om det och för det femte att hon lika väl kan slappna av och njuta. Dessa myter kring våldtäkt är utbredda både över tid och över kulturer.

Sociologen Stina Jeffner har i sin avhandling, *Liksom våldtäkt typ. Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt* (1997), undersökt ungdomars syn på våldtäkt. Ungdomarna var överens om att ett nej är ett nej, men när hon tog upp exempel på konkreta situationer kring våldtäkt, växte en annan bild fram under intervjuerna. Ungdomarna

visade på att det fanns ett utrymme för förhandling och att tolkningar av våldtäkt var öppna för omtolkningar. Denna förhandling och omtolkning skedde beroende på vilka, enligt ungdomarna, *förmildrande omständigheter*, som funnits. Jeffner (1997) lade märke till sex förmildrande omständigheter som uppkommit under undersökningen. Dessa förmildrande omständigheter kunde bidra till att ungdomarna inte tolkade situationen som en våldtäkt, trots att tjejen sagt nej. Dessa sex är:

- Att säga nej på rätt sätt.

Att tjejen måste vara tydlig med sitt nej. Killen måste förstå att det är ett nej. Om tjejen är med från början och vill pussas och hångla och sedan säger nej till sex får hon skylla sig själv för att hennes nej inte kommit i god tid.

- Om tjejen är kär i killen.

Om tjejen är kär i killen före, under och/eller efter övergreppet blir det svårt för ungdomarna att se det som en våldtäkt eftersom kärlek är inblandat.

- Om tjejen eller killen var påverkad av alkohol.

Det spelar ingen roll ifall det var killen eller tjejen som var alkoholpåverkad, för i båda dessa fall lägger ungdomarna över skulden på tjejen. De menar att tjejen i princip får skylla sig själv om hon var alkoholpåverkad och att det är hennes ansvar att inte försätta sig i vissa situationer. Killar kan däremot använda sin alkoholpåverkan som ursäkt till våldtäkten. Att han var så full att han inte visste vad han gjorde (Jeffner, 1997). Eliasson, docent i psykologi, (1997) och Lees, sociolog och forskare, (1996) tar också upp detta att synen på alkohol- och drogkonsumtion är olika beroende på om det är en man eller en kvinna som konsumerar det. Män som dricker ses som manliga, medan kvinnor som dricker kan ses som lösaktiga och omoraliska. En berusad kvinna som betar sig lösaktigt kan ses som svår för en man att motstå (Lees, 1996).

- Om tjejen har ett rykte om sig att vara en hora.

Ungdomarna gör skillnad på tjej och tjej. Om det är en tjej som klär sig utmanande, som varit med många killar, som flirtar mycket och som på så sätt fått stämpeln hora på sig är det hennes eget ansvar om hon själv uppmuntrat killen eller retats med honom och hon får då lite skylla sig själv (Jeffner, 1997).

- Avvikande eller fina killar.

Ungdomarna menar att det är en speciell typ av män som våldtar, alltså män med psykiskt störning, med en dålig barndom, dåligt självförtroende och så vidare. Om våldtäktsmannen har dåligt självförtroende, är ensam och blyg och så vidare så ses det

som att det är lite synd om den mannen. Och om det skulle vara en vanlig, fin kille som våldtog så förstår ungdomarna situationen på ett annat sätt som gör att ansvaret istället läggs på tjejen (Jeffner, 1997).

- Hur tjejen betar sig efter våldtäkten.

Det finns en bild hos ungdomarna om hur en tjej ska bete sig efter en våldtäkt. Tjejen ska tydligt visa att hon mår riktigt dåligt. Det ska också finnas blåmärken och sönderrivna kläder som tecken på att hon blivit utsatt för våld. Om inte dessa tydliga tecken finns blir det svårt för ungdomarna att tro på tjejens berättelse om våldtäkt (Jeffner, 1997).

Dessa sex förmildrande omständigheter resulterar i att det yttersta ansvaret läggs på tjejen och det ses som att hon lite får skylla sig själv i vissa fall. Ward (1995) menar att detta skuldbeläggande av kvinnan och att ansvaret läggs på henne är en märkbar tendens i samhället. Ward påpekar att fokus läggs på kvinnan då det, förutom det Jeffner tagit upp, uppmärksammas hur kvinnan agerade före våldtäkten, vilka tidigare sexuella relationer hon haft och om mannen och kvinnan var bekanta.

I Jeffners (1997) studie ingick det endast ungdomar, men hon påpekar att dessa ungdomars värderingar och attityder är en del av samhället i stort och att detta resultat därför inte kan ses som ett *ungdomsproblem*, utan som en del i samhällets förståelse av våldtäkt.

Eliasson (1997) menar att det finns en syn om att kvinnan måste planera in sitt liv så att hon inte försätter sig i vissa situationer där hon kan utsättas för våldtäkt, samtidigt som hon måste vara tydlig för att män ska förstå vad hon vill. Ward (1995) menar att synen om att kvinnan ska begränsa sitt beteende är underförstått i samhället och att hon förväntas leva upp till samhällets förväntningar om *den duktiga flickan*. För att följa denna traditionella könsroll om den duktiga flickan krävs det att hon är varsam och respektabel (a.a.). Då kvinnan genom sitt beteende på så sätt måste kontrollera mannens sexualitet blir hon också ansvarig för mannens sexualitet (Lees, 1996). Det finns också en myt om att mäns sexualitet är så stark, att det är i naturkraft som inte kan kontrolleras. Därför kan inte han tilldelas något ansvar, utan då blir kvinnan tilldelad det istället och det är hon som måste ta hänsyn (Eliasson, 1997).

Ward (1995) menar att typen av våldtäkt står i relation till hur mycket ansvar som tilldelas kvinnan efter våldtäkten. Om kvinnan blir våldtagen av en främling ses våldtäkten som mer allvarlig och ansvaret hamnar inte på henne på det sättet som det gör om kvinnan till exempel

följt med mannen hem efter krogen. Att kvinnan var bekant med mannen och frivilligt umgicks med honom och kanske till och med följde med honom hem från krogen är faktorer som tillskriver henne mer skuld. En annan faktor som också spelar in är om kvinnan gjorde tillräckligt starkt motstånd (a.a.).

Om en man och en kvinna lever tillsammans i ett förhållande och kvinnan hävdar att hon har blivit våldtagen av mannen, kan omgivningen ha svårt för att se det som en våldtäkt, utan kan istället se det som en privat angelägenhet. Att det skulle vara mindre allvarligt att bli våldtagen av någon man känner stämmer inte. Det kan istället medföra att kvinnan blir mer traumatiserad, då någon hon litat på svikit hennes förtroende (MacKinnon, 1989).

Kriminologiprofessorn Christie (2001) tar upp begreppet *det idealiska offret*. Med det menar han en individ eller en typ av grupp som lättast får legitim status som offer när de drabbas av något brott, och det de har gemensamt är fem kvaliteter. Dessa är: offret befinner sig på en plats som hon inte kan kritiseras för, offret är upptaget med en anständig syssla, offret upplevs som svagt (sjuk, ung eller gammal), förövaren är okänd för offret och förövaren är fysiskt starkare och bestialisk (a.a.). Vidare menar Christie att det idealiska offret inte behöver ha så mycket gemensamt med verkliga offer, orsaken till att bilden av idealiska offer existerar beror enligt Christie på att vi lever i ett fragmenterat samhälle med individer som lever isolerade från varandra och att detta är ett gynnsamt klimat för främjandet av både idealiska offer och idealiska gärningsmän.

Ward (1995) menar att missuppfattningar kring våldtäkt och fördomsfulla attityder till kvinnor i rättssystemet, i de sociala myndigheterna och i samhället hänger ihop med hur de behandlar kvinnor som utsatts för sexuellt våld. Hon menar att dessa negativa attityder som finns hela tiden upprätthålls och förstärks då de är djupt rotade i vårt system.

3.2 Offeridentiteten

Kriminologiprofessorn Tham (2001) påpekar att brottsoffer etablerades först under 1970-talet och att det sedan dess skett ett fokusskifte från att skylla sig själv till en officiellt erkänd offerstatus samt en skärpning av sexualbrottslagarna. Tham anser att bland annat kvinnorörelsen och FN:s deklaration om mänskliga rättigheter lett till att svagare grupper i samhället fått mer att säga till om och att det nu blivit politiskt gångbart att prata om

brottsoffer. Tham tar upp en fara med utvidgningen av brottsofferperspektivet, risken finns att det så småningom leder till att ingen blir ett offer eller till att offerkategorin medför att människor mot sin vilja stämplas som offer. Tham menar att en offerstatus kan medföra att kvinnor fastnar i en passiv roll, i stället för en aktiv roll där hon tar saken i egna händer. Vidare kan tilltron till staten som beskyddare både innebära en förstärkning av dominansförhållandet mellan män och kvinnor samtidigt som det leder till ytterligare underordning. Åkerström, professor i sociologi, (2001) problematiserar bilden av brottsoffret och menar att offer inte ska ses som en objektiv kategori utan att det snarare är en konstruerad social och moralisk produkt, som är skapad av de diskurser som råder. Åkerström anser att media, politiker, forskare och kvinno- och brottsofferrörelser ger näring åt fenomenet brottsoffer. Vidare menar Åkerström att alla kvinnor inte ser sig själva som offer, då de inte känner igen sig i bilden av det idealiska offret.

De särskiljde sin upplevelse från den idealtypiska våldtäkten. Det var ju inte en "Hollywood rape" som någon uttryckte det. Handlade det om missuppfattningar, en olyckshändelse, en träff som "gick för långt"? Även identiteten av offer var tveksam. Man tycktes både vara och inte vara ett offer. Det fanns ett före och ett efter. Då var man ett offer, nu var man inte det längre. Jämförelser med andra, värre utsatta, tjänade också som en balansering av offeridentiteten (Åkerström, 2001:276).

3.3 Rättsprocessen gällande våldtäktsärenden mot kvinnor

3.3.1 Rättssamhällets syn på kvinnan utifrån ett könsperspektiv

Den traditionella synen på lagen är att den ses som objektiv och neutral. Med en objektiv syn på juridiken glöms det bort att lagen bara reflekterar sin samtid och att den är föränderlig och bara speglar de politiska och värdemässiga ståndpunkter som existerar just nu (Sutorius & Kaldal, 2003). Sutorius, och Kaldal påpekar att historiskt sett har rättsordningen varit en manlig intressesfär och att det har varit männens privilegium att utforma samhällets organisering, utveckling och kunskap. Denna makt har befästs med hjälp av Gud, naturen och vetenskapen. Då lagarna formades efter ett manligt synsätt, blev normen för det normala, mannen. Då lagen inte existerar i ett vakuum utan påverkas av kulturella uppfattningar och värderingar kom den manliga sexualiteten att ses som förebild och reproducera denna föreställning i den verkliga rättstillämpningen. Även om den gällande sexualbrottslagstiftningen är könsneutral, betyder det inte att rättstillämpningen eller verkligheten i stort är könsneutral (a.a.).

3.3.2 Trovärdighet och tillförlitlighet

Trovärdighet

Med trovärdighet menas det subjektiva intryck av sanning, som både målsägande och den tilltalade kan ge uttryck åt när de återger händelsen samt hur de berättar om det inträffande. De erfarenheter, värderingar och kunskaper som de i rätten har påverkar huruvida berättelsen uppfattas som en *sann* och *riktig* framställning (Sutorius & Kaldal, 2003; Andersson, 2004).

Andersson, lektor i juridik, (2004) anser att trovärdigheten påverkas av tre faktorer. Det är dels offrets sätt att berätta och att berättandet bär den *självupplevdas prägel*. Den andra faktorn som påverkar trovärdigheten är innehållet i offrets utsaga, och en detaljrik utsaga är mer trovärdig än en detaljfattig. Något annat som påverkar trovärdigheten är att målsäganden lämnar motsvarande uppgifter i de olika instanserna samt under respektive polisförhör. Den tredje faktorn är offrets beteende. Faller exempelvis målsägande i gråt under rättegången eller på något sätt visar att hon finner läget pressande och att hon visar att det är jobbigt att avge sin berättelse, kan det vara omständigheter som påverkar målsägandens trovärdighet i en positiv riktning. Hur målsägandes agerande vid övergreppet, om hon skrikit på hjälp eller försökt fly är något annat som är viktigt för trovärdighetsbedömningen (a.a.).

Tillförlitlighet

Tillförlitlighet handlar om det bevisvärde som utsagan kan tillmätas. Tillförlitlighetsbedömningen sker under förhandlingen och går ut på att bedöma utsagans äkthet när den möts av andra utsagor och fakta (Sutorius & Kaldal, 2003; Andersson, 2004).

3.3.3 Relevanta och icke relevanta omständigheter/bevis

Med relevanta omständigheter/bevis menas generellt de faktorer som har ett bevisvärde och som både kan styrka åklagarens gärningspåstående men även tala emot det. Med icke relevanta omständigheter/bevis menas all den information som kan nyttjas som hjälpfakta vid trovärdighetsbedömningen (Sutorius & Kaldal, 2003).

Relevanta omständigheter/bevis

Relevanta omständigheter/bevis kan utgöras av olika typer av skador. En annan typ av relevanta bevis är erkännande, partiellt erkännande och direkt vittne. Med ett erkännande menas ett erkännande av våldtäkten från den misstänkte. Ett partiellt erkännande kan vara att

den tilltalade medger att han inte riktigt vet vad som hände. Medan direkt vittne är en person som iakttagit själva gärningen. Vidare är indirekta vittnen till gärningen eller till målsäganden betydelsefulla bevis. Med ett indirekt vittne menas en person som kan styrka att handlingen ägt rum eller har gjort iakttagelser som är knutna till handlingen, exempelvis hört skrik eller som kan vittna om målsägandes offerbeteende efteråt. Teknisk och medicinsk bevisning är också relevant bevisning. Med teknisk bevisning talar man till exempel om DNA-fynd, skador och spår av våld och/eller vapen samt skador på gärningsmannen. Andra relevanta omständigheter som kan vara till stöd för värderingen av de andra bevisen kan exempelvis vara att det finns fler målsäganden som kommit med gärningsanspråk mot mannen, att det finns tidigare domar mot mannen eller att gärningsmannens uppgifter inte stämmer överens eller motsäger den övriga utredningen (Sutorius & Kaldal, 2003).

Icke relevanta omständigheter/bevis

Icke relevanta omständigheter är mer knutna till parternas person och relation och hit räknas uppgifter som framkommit i vittnesförhör när parterna försökt svartmåla varandra (Sutorius & Kaldal, 2003). Sutorius och Kaldal har granskat olika domar och uppmärksammat att icke relevanta omständigheter förekommer och att de har använts i olika stor utsträckning. Icke relevanta omständigheter/bevis som talar för en fällande dom, handlar mer allmänt om negativ information kring den misstänktes person, exempelvis kriminalitet och missbruksproblem. Medan det samtidigt ingår liknande positiv information om kvinnans person, exempelvis hög utbildning och kvalificerat arbete. Då icke relevanta omständigheter/bevis talar för en friande dom, är det motsatsförhållandet från ovan. Den misstänktes person talas om i positiva förtecken och det kan exempelvis vara att han lever under ordnade förhållanden och har högt socialt anseende. Medan kvinnans person talas om i en mer negativ dager, exempelvis att hon har ett utsvävande sexuellt leverne eller att hon tidigare följt med främmande män hem efter krogbesök (a.a.).

3.3.4 Trovärdighetsbedömning

I många sexualbrottsärenden existerar ett svårt bevisläge, där bevisningen frekvent utgörs av parternas motstridiga uppgifter. Därför blir samtyckesfrågan det som är centralt i ett våldtäktsärende och det är den som styr rättsprocessen. Samtyckesdiskussionen består vanligtvis i frågan om det förelåg samtycke eller inte, det vill säga om hon var med på det hela eller inte. Mannen kan mena att han fått samtycke eller antagit att han haft det. Har inte

kvinnan tydligt visat att hon inte ville eller sagt ifrån, kan rätten i de enskilda fallen tolka det som att kvinnan ville, eller att hon var lättillgänglig. När lagen tolkas kan ett nej bli ett ja i enskilda fall, därför att rätten lägger fokus på hur mannen uppfattat detta påstådda nej (Sutorius & Kaldal, 2003).

Våldtäktsoffer är de enda brottsoffren som förväntas kämpa för att undvika att bli utsatt för brott, för att bevisa att det inte fanns samtycke från deras sida. Att de inte kämpade tillräckligt mycket, att de inte sprang eller att de inte har mer skador är faktorer som kan vändas emot dem i rättegången (Lees, 1996).

Andersson (2004) har granskat trovärdighetsbedömningen av målsägandens utsaga och funnit att domstolar lägger vikt vid offrets sätt att berätta, innehållet i offrets utsaga, offrets beteende etcetera. Andersson menar att kvinnornas trovärdighet är det centrala i rätten och att hennes trovärdighet värderas genom att icke relevanta fakta, så som hur hon betett sig före och efter våldtäkten, tidigare sexuella kontakter eller hur många partners hon haft. Fokus riktas alltså på kvinnans beteende och inte på själva gärningen. Med andra ord är det kvinnornas trovärdighet som hamnar i blickfånget och inte utsagornas tillförlitlighet (Andersson, 2004; Sutorius & Kaldal, 2003). Att fråga om till exempel tidigare sexuella relationer är irrelevant, men dessa frågor ställs fortfarande gång på gång. Dessa frågor upprätthåller fördomen om att kvinnor ber om det och antagandet om hon har sagt ja till många andra, varför skulle hon då säga nej till den här mannen (Lees, 1996). Lees menar att detta är en absurd utfrågning som inte har någon relevans och hon menar att kvinnan under rättegången utsätts för en *rättslig våldtäkt* som kan vara lika förödmjukande som en riktig våldtäkt.

3.3.5 Madonnan och horan

I domstolarnas tankegångar återfinns föreställningar om normalitet, sexualitet och kön. Rättsväsendet förmedlar en bild av våldtäkter med antingen synen på kvinnan som ett skyddsvärd offer (madonnan) eller en syn där hon får skylla sig själv (horan). En skyddsvärd kvinna är en kvinna som till exempel kan visa upp skador eller har högt socialt anseende, medan en kvinna som får skylla sig själv är en person som till exempel visat sig sexuellt utsvävande eller har låg status (Sutorius & Kaldal, 2003). Vidare hävdar Sutorius och Kaldal att i en prövning av ett våldtäktsfall så försöker domstolen bestämma vilken av dessa grupper kvinnan tillhör. Vilket i sin tur innebär att utslaget också befäster det rådande kvinnoidealet.

Sutorius och Kaldal (2003) hävdar att bara en mycket liten del av sexuella övergrepp når domstolarna och att förundersökningens inriktning och omfattning kan skilja sig åt i ärenden som är likartade. De menar att det sker en subjektiv bedömning och en omfattande bortsällning av de anmälda brotten hos polis och åklagare, och där vissa typer av ärenden riskerar att avfärdas utan att utredas. Anledningen till denna subjektiva bedömning kan vara förhållanden som är knutna till målsägandes person och inte till den brottsliga gärningen i sig (Sutorius & Kaldal, 2003). Sutorius och Kaldal samt etnolog forskaren Ekström (2002) betonar att våldtäktsrättegången indirekt kommer att handla om hur kvinnor bör bete sig i samvaron med män och därför kan schablonföreställningar av typen *madonna – hora* få en betydelse.

Ekström (2002) påpekar att i polisens utredningar, och även senare i rättens bedömningar dyker frågan upp, om det var sannolikt eller rimligt att den här kvinnan blivit våldtagen eller om den här mannen är en trolig förövare. Ekström samt Sutorius och Kaldal (2003) menar att det ur en juridisk synpunkt så kan det verka rimligt att kvinnan behöver styrka sin berättelse och sitt utpekande. Men det förklarar inte varför det i förhörssituationen blir kvinnans moral och sexualitet som ifrågasätts när det rimligtvis borde vara mannens.

Trots att kvinnorna inte är formellt anklagade för någonting är de ändå oupphörligen upptagna med att motbevisa männens beskyllningar om ett omoraliskt leverne. Orsaken till detta är att den kvinnliga karaktären, och därmed även trovärdigheten, var så nära knuten till kvinnornas respektabilitet (Ekström, 2002: 95).

Sutorius och Kaldal (2003) menar att i stället så borde en riktig bevisprövning bygga på uppgifterna om vad som faktiskt hände vid våldtäkten, och inte på uppfattningen om de inblandades sexuella moral, levnadssätt, och trovärdighet. Det borde vara den påstådda brottsliga gärningen som ska prövas.

Tillspetsat kan sägas att det för en fällande dom i ett våldtäktsärende krävs antingen entydig bevisning, frånvaro av relation mellan parterna, hög social status och klanderfritt offerbeteende hos kvinnan eller en gärningsman som är tidigare straffad för våldsbrott (Sutorius & Kaldal, 2003, s 140).

3.3.6 Olika typer av våldtäkter

Synen på olika typer av våldtäkter skiljer sig åt. Överfallsvåldtäkter har alltid setts som straffvärda och den rättliga bedömningen har alltid förutsatt att kvinnan inte ville och gärningsmannen har haft svårt för att hävda att samtycke fanns. Vidare har denna typ av

våldtäkt större chanser att leda till åtal än övriga sexualbrott. Det tros bero på att målsäganden är mer villig att samarbeta samt att det är ett bättre bevisläge. Våldtäkter där parterna har eller har haft en relation har svårare att komma till en rättslig prövning då deras förbindelse utgör en bevisningssvårighet. I flertalet av alla våldtäktsfall är förövaren dock en person som offret känner (Sutorius & Kaldal, 2003).

I rättsprocessen gällande överfallsvåldtäkt är det inte målsägandes trovärdighet som står i fokus utan gärningsmannskapet. Medan det i en rättsprocess gällande en våldtäkt som skett inom en relation hamnar fokus på kvinnans trovärdighet och på det påstådda samtycket. Den rättsliga bedömningen kan då glida in i patriarkala uppfattningar om kvinnor, sexualitet och normalitet. (Sutorius & Kaldal, 2003).

4. Teori

Under denna rubrik behandlas de två teorier som vi valt att analysera vårt material med. De teorierna är radikalfeminism och socialkonstruktivism.

4.1 Radikalfeminism

På 1960-talet formades den radikala kvinnorörelsen som sedan kom att utveckla radikalfeminismen. Teorin är utvecklad av kvinnor för kvinnor och den tar upp kvinnans ställning i världen. Radikalfeminismen menar att mäns förtryck mot kvinnor är det mest grundläggande och utbredda förtrycket (Gemzöe, 2004). Männens makt och kontroll över kvinnor ger sig uttryck på alla plan i samhället, både på ett fysiskt plan och på ett omedvetet psykiskt plan (Ljung, 2003).

Liberalfeminismen betonar mer kvinnans ställning i den offentliga sfären och kampen för att få positioner och rättigheter där. Radikalfeminismen betonar istället mer det förtryck av kvinnor som pågår i den privata sfären och de myntade slagordet ”*det privata är politiskt*” (Gemzöe, 2004). Liberalfeminismen skiljer på det privata och det kollektiva, medan radikalfeminismen inkluderar dem båda och sätter dem i relation till varandra (MacKinnon, 1989). Radikalfeministerna vill därmed placera privatmoralen i det politiska rummet, för att det ska kunna förstås i ett politiskt sammanhang (Gemzöe, 2004).

Radikalfeminismen menar att kvinnan är förtryckt på grund av sitt kön och att detta ger sig uttryck i kvinnoförakt, kvinnomisshandel, sexuellt förtryck och mannen som överhuvud i familjen där han utövar kontroll över kvinnan. Även lesbiska kvinnors sexualitet förtrycks eftersom den kan hota männens kontroll av kvinnor och deras kroppar (Gemzöe, 2004).

Radikalfeminismens största fiende är patriarkatet. De menar att patriarkatet är det system som representerar mäns dominans över kvinnor, vilket alltså betyder att män på så sätt har fördelar då patriarkatet ger dem makt över kvinnor. Maktförhållandet genomsyrar hela samhällslivet, vilket gör att det lätt smälter in och upplevs som naturligt och det blir på så sätt osynligt. Redan som barn blir flickorna inskolade i patriarkatets system och de lär sig under hela sin uppväxt att kvinnor är underordnade män och har ett lägre värde än män. För många blir det som en del av vardagen och de accepterar att de är underlägsna eftersom de inte känner till någonting annat (Gemzöe, 2004).

För att upprätthålla patriarkatet, alltså makten över kvinnor, krävs det enligt radikalfeminismen att kvinnor hålls nere med våld och hot om våld. Den yttersta kontrollen är då kvinnor hålls nere av sexuellt våld (Gemzöe, 2004).

Föreskrivelsen om heterosexualitet som norm, menar radikalfeminismen också har en betydelsefull roll för upprätthållandet av patriarkatet. Den anser att detta är en politisk inrättning som ska upprätthålla kvinnors underordning då heterosexualitet som norm ska se till att kvinnor är identifierade med män. Detta innebär att kvinnor ska inrätta en lojal hållning mot män, både sexuellt, socialt och politiskt och att kvinnor ska sätta mäns behov före sina egna. Detta ska på så sätt osynliggöra och försvåra kvinnors alliering med varandra (Gemzöe, 2004).

Inom sexualiteten lurar männen kvinnorna att tro på mäns uppfattning av vad som är kvinnlighet, åtrå, lust och sexualitet (Ljung, 2003). För att det sexuella mötet mellan mannen och kvinnan ska bli jämlikt krävs det att patriarkatet störtas så att sexualiteten kan genomgå en total förändring (Gemzöe, 2004).

Radikalfeminismen menar att liberalfeministerna avundas män, då de strävar efter att uppnå det som värderas högst av män och det som ger status för män. Radikalfeminismen anser att detta står för en grundläggande konflikt mellan könen och ifrågasätter den traditionella synen

på manligt och kvinnligt, då det kvinnliga nedvärderas. Den betonar att det kvinnliga måste omvärderas till något positivt och källan till styrka för att kunna göra detta är det universella systemskapet (Gemzöe, 2004). Radikalfeminismen ser nämligen kvinnor som ett kollektiv, där alla kvinnor mynnar ut i en gemensamhet (MacKinnon, 1989).

4.2 Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism eller konstruktivism är ingen enhetlig inriktning utan snarare en gemensam beteckning för ett flertal olika teorier om samhälle och kultur. Peter L. Bergers och Thomas Luckman var de personer som introducerade begreppet *social konstruktion* på 1960-talet. I deras verk: *The Social Construction of Reality*, granskade de det vi människor tar för givet som sant och verkligt, och de ville visa att konstruktivismen kunde ses som en social teori. Med teorins hjälp ville de försöka förklara hur människor formar och uppfattar sin sociala verklighet. Bergers och Luckman ville framhålla att dessa *uppenbara* fakta om den sociala verkligheten skiljer sig åt mellan skilda kulturer men även att det finns variationer inom en och samma kultur (Giddens, 2007; Winter Jørgensen & Phillips, 2000; NE, 2007). Socialkonstruktivism är en samhällsvetenskaplig inriktning som menar att verkligheten är socialt konstruerad, och är en produkt av kollektiva handlingar och samspel mellan människor. Socialkonstruktivism kan användas som ett försök att förklara den sociala verkligheten vilket betyder att man ignorerar och förtingligar (dvs. uppfattar dem som givna sanningar), de förlopp med vars hjälp verkligheten skapas. Inom konstruktivismen förväntas det att dessa processer dokumenteras och analyseras, i stället för att ta för givet att denna verklighet har en objektiv existens (Giddens, 2007; NE, 2007). Socialkonstruktivismens mål är att öka människors medvetenhet och reformera vårt sätt att betrakta världen (Hacking, 1999).

Den enskilde individen erfar världen utifrån sin erfarenhetsgrund och sina intressen, men individen lever också i en samhällskontext som präglas och styrs av faktorer som normer och roller. Människor skapar och omskapar kontinuerligt sin verklighet och det vi upplever som verkligt är inte något statiskt utan det förändras över tid och formas genom människors samspel med varandra (Giddens, 2007).

Hacking (1999) menar att de som talar om sociala konstruktioner av X är beredda att anse att:

X hade inte behövt finnas eller vara som det är. X, eller X som det är just nu, är inte något definitivt, det är inte determinerat. X skapades eller konstruerades av sociala krafter eller historiska händelseförlopp som kunde ha varit olika. Vidare menar Hacking att oftast går socialkonstruktivister mycket längre och att de understryker att: X är mycket dåligt och att det skulle vara mycket bättre om vi kunde göra oss av med X, eller förändra det på ett genomgripande sätt. Hacking menar att även om X är en social och historisk konstruktion behöver det inte betyda att X inte existerar, utan det är bara innehållet och meningen som förändras och omkonstrueras.

Winter Jørgensen och Phillips (2000) menar att det finns flera socialkonstruktivistiska angreppssätt, och att de inbördes är väldigt olika och därför är det svårt att ge en sammanhängande förklaring som täcker dem alla. Däremot finns det fyra principer som binder ihop dem. Den första principen är den kritiska inställningen till självklar kunskap, det vill säga att vår kunskap om världen inte är en objektiv sanning utan vår uppfattning om verkligheten är en produkt av vårt sätt att skildra och förstå världen. Den andra basen är att det finns ett historisk och kulturell specificitet, alltså att kunskapen om och synen på världen är kulturellt och historiskt formade och att de förändras över tid. Den tredje principen är att det finns ett samband mellan kunskap och sociala processer, det vill säga att kunskap skapas genom socialt samspel, både genom osämjan mellan det som anses som sant och falskt men även genom uppbyggandet av gemensamma sanningar. Den sista principen är sambandet mellan kunskap och social handling, alltså att det finns olika sociala världsbilder som mynnar ut i olika sociala handlingar. Den sociala konstruktionen av det sanna och hur vi uppfattar vår verklighet påverkar vårt beteende och det får sociala konsekvenser (a.a.).

5. Presentation av empiri och analys

Nedan följer empirin integrerad med analys av intervjuerna med våra informanter. Vi har valt att använda oss av radikalfeministisk och socialkonstruktivistisk analys för att få fram olika tolkningar av den våldtagna kvinnan, våldtäkten och rättsprocessen som förmedlas i intervjupersonernas berättelser. Vi har valt att dela in denna del i fem analysområden, de är: syn på och attityd till våldtäkt, brottet, trovärdighet och tillförlitlighet, kränkning och upprättelse och stöd och bemötande.

5.1 Syn på och attityd till våldtäkt

Alla intervjupersonerna är överens om att fördomar finns hos oss alla, och att individuella myndighetspersoners attityder till våldtäkt och samhällets attityder till våldtäkt därför mer eller mindre kan påverka rättsprocesser angående våldtagna kvinnor. Jurist1 påpekar dock att det är viktigt att man vaktar sig och är medveten om sina fördomar:

[...] man är fördomsfull även om man anstränger sitt yttersta för att inte vara det så är man det ändå. Och man måste ha klart för sig att man är det och vaktar sig själv. Så visst det kan förekomma att folk, enstaka individer, inte riktigt kan klara av att se igenom alla de här dimmorna.

Intervjupersonen från brottsofferjouren (BJ) tror att många attityder till våldtäkt är undermedvetna. Folk tycker det är fel med våldtäkt, men BJ påpekar att:

[...] börjar man diskutera var gränsen ska dras så kommer det alltid, alltid in lite resonemang om huruvida man gick med på det, eller hur långt man var med på det. Var du med på det från början? Tyckte du att det var kul att hålla på med viss sexuell aktivitet?

På samma sätt resonerade ungdomarna i Jeffners (1997) undersökning, då ungdomarna var överens om att ett nej är ett nej, men när de började diskutera konkreta situationer så visade sig en annan bild. Ur ett radikalfeministiskt perspektiv skulle detta kunna ses som ett tecken på att mäns förtryck av kvinnor även befinner sig på ett omedvetet psykiskt plan (jmf Ljung, 2003). Radikalfeminismen menar att det privata är politiskt och att privatmoralen därför ska placeras i det politiska rummet för att det ska kunna ses i ett större sammanhang. Radikalfeminismen menar alltså att förtrycket av kvinnan i den privata sfären måste uppmärksammas och tas på allvar då attityder där påverkar det stora hela, alltså det politiska rummet (jmf Gemzöe, 2004).

BJ och Åklagaren tar upp detta att den våldtagna kvinnan oftast lägger på sig själv skulden för våldtäkten. BJ menar att:

[...] dom sitter och resonerar kring dom här grejerna att jag borde inte ha druckit så mycket, eller att jag borde inte följt med honom [---] det kan få konsekvensen att man på något sätt anklagar sig själv för viss delaktighet i det hela, i skulden.

BJ påpekar att kvinnorna fortfarande kan få dessa:

[...] fantastiska frågor, som att vad skulle du gå där för? Och varför hade du bara det på dig? Hade du inte druckit så hade det inte hänt. Alltså lite vad var det jag sa.

Åklagaren menar att:

[...] alla har nog dåligt samvete efteråt och tänker kunde jag ha gjort något annorlunda så att det här inte hade hänt tror jag att de flesta kvinnor tänker.

Denna skuld som BJ och Åklagaren talar om menar Ward (1995) är en märkbar tendens i samhället och att det fokuseras så mycket på vad kvinnan gjorde före våldtäkten (Ward, 1995; Jeffner, 1997).

Intervjupersonen från kvinnojouren (KJ) och sjukhuskuratorn (SK) menar att detta att kvinnan lägger på sig skulden för våldtäkten har med gamla normer och värderingar att göra, om hur kvinnor ska vara och hur de får bete sig. KJ anser att:

[...] börjar vi skala lite grann så kommer man snabbt in på dom kärnorna. Och kvinnorna dom ska vara rena och det finns ju så himmelens mycket av gamla tankesätt---när det kommer till kritan bedöms vi olika i alla fall. Beroende på om vi är män eller kvinnor. Titta på hur du uppfostrar flickor och hur du uppfostrar pojkar---kvinnor belastas av att ha varit berusade, att vara för hårt målade, jag menar hur lätt är det inte att kalla en kvinna för hora? Vad menar vi med det?

Ur ett radikalfeministiskt perspektiv kan det ses som att grunden till dessa olikheter mellan män och kvinnor är det patriarkala systemets struktur som genomsyrar vårt samhälle. Att flickor och pojkar uppfostras olika är för att de redan som små måste inskolras i detta system som överordnar män och underordnar kvinnor för att systemet ska smälta in i deras vardag och upplevas som naturligt för dem. Att kalla kvinnor för hora som inte följer de regler för över- och underordning är ett sätt för männen att hålla nere kvinnor med våld. Detta skulle kunna vara en form av psykiskt våld. Då det inte räcker med psykiskt våld, tar männen enligt radikalfeminismen till fysiskt våld, och det yttersta våldet är våldtäkt (jmf Gemzöe, 2004 och Ljung, 2003).

KJ tillägger även att:

Jag tror det hänger samman med det gamla synsättet med madonnan och glorian och moderskapet och för att gå riktigt långt bort, som hänger samman med kvinnas renhet.

Sutorius och Kaldal (2003) samt Ekström (2002) tar upp detta att det finns schablonföreställningar om madonnan och horan och Sutorius och Kaldal tar upp bilderna av kvinnan som antingen ett skyddsvärt offer eller som att hon får skylla sig själv. Wennstam (2002) benämner det som att människor gärna delar in kvinnor i fack, utifrån hur hon själv har agerat. Madonnan är den duktiga flickan som lever upp till den traditionella könsrollen att vara varsam och respektabel (Ward, 1995). Om kvinnan trotsar denna bild kan hon få ett rykte

om sig som hora och då ses det som att hon lite får skylla sig själv (Jeffner, 1997). Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv skulle madonnan och horan ses som sociala konstruktioner som har konstruerats genom mellanmänskligt samspel och kollektivt handlande (jmf Giddens, 2007; NE, 2007). Föreställningar om madonnan och horan hade inte behövt finnas eftersom det inte är ett faktum (jmf Hacking, 1999), utan en social konstruktion som skapas och omskapas över tid och genom människors samspel med varandra (jmf Giddens, 2007). Konstruktionen av madonnan och horan kan ses som ett sätt att förstå världen, och hur vi förstår världen påverkar även vårt handlande. Den rena modern, madonnan, och den prostituerade lösaktiga kvinnan, horan, är för oss bekanta begrepp som uppkommit långt tillbaka i tiden. Människan försöker förstå fenomenet våldtäkt genom att kategorisera in de kvinnor som utsatts för våldtäkt i fack som är för dem bekanta (jmf Winter Jørgensen & Phillips, 2000).

SK tror:

[...] att det är ganska kvinnligt att vi lägger på oss skuld, plus att det här med att vi ser till kvinnans beteende som gör att mannen liksom inte kan hålla igen---att mannens sexualitet är mycket starkare än kvinnans---därför gäller det för oss att inte vara utmanande. Alltså sådana fördomar finns.

Eliasson (1997) talar, precis som SK, om den myt som finns, att mäns sexualitet är en stark naturkraft som inte kan kontrolleras och att detta resulterar i att det blir kvinnan som tilldelas ansvaret för våldtäkten och att det är hon som måste ta hänsyn. Radikalfeminismen menar att männen lurar kvinnorna att tro vad som är sexualitet för att utöva sin makt även på det sexuella planet (Ljung, 2003).

Kuratoren från ungdomsmottagningen (UK) påpekar att:

[...] ett övergrepp är ett övergrepp, ett nej är ett nej, och det är också viktigt att när vi pratar här med unga kvinnor på ungdomsmottagningen och i undervisningssammanhang och sånt att man pratar om gränser och tydlighet och så va, att tjejer måste vara tydliga med vad dom vill och liksom inte glida in i situationer där man sen tappar kontrollen och inte riktigt är med på banan längre och så. Tjejer måste lära sig att läsa av situationer och vara rädd om sig själv och ha gränser och kunna säga både ja och nej.

UK talar här om tydlighet och visar på att killen måste förstå att det är ett nej. Detta tar även Jeffner (1997) upp när hon talar om att sättet att säga nej på kan ses som en förmildrad omständighet om tjejen inte varit tydlig med sitt nej. UK uttrycker sig även som att tjejer inte ska glida in i vissa situationer och att de ska vara rädda om sig. Detta skulle kunna ses som att UK menar att tjejerna ska begränsa sitt beteende. Detta tar Ward (1995) upp då hon talar om

samhällets förväntningar om den duktiga flickan. Wennstam (2002) menar att fokus ligger på vad kvinnor ska undvika för att inte bli utsatta för våldtäkt och Eliasson (1997) påpekar att det finns en syn om att kvinnor måste planera in sina liv så att de inte försätter sig i vissa situationer där de kan utsättas för våldtäkt. Detta bidrar till att kvinnan blir den som får ta ansvar för mannens sexualitet (Wennstam, 2002 och Lees, 1996).

Jurist1, KJ och SK menar att det kan vara skillnad på hur våldtagna kvinnor bemöts om hon har hög eller låg status eller om gärningsmannen har hög eller låg status. Jurist1 menar att:

[...] om det är en framgångsrik man som är duktig i sitt yrke och kanske tjänar mycket pengar och kör fin bil och så, då är det svårt för utomstående att tro att den här snälle och duktige kunnige personen skulle kunna bete sig på detta sättet.

I Jeffners (1997) undersökning talar ungdomarna om *fina killar* som de inte skulle tro kunde våldta en tjej. Om en fin kille våldtar en tjej skulle ungdomarna bli förvirrade vilket resulterar i att ansvaret läggs på tjejen istället.

Alla intervjupersonerna håller dock med om att attityder till våldtäkt har förändrats till det bättre i samhället och att samhällets attityder också är det som har lett till att sexualbrottslagstiftningen ändrades år 2005. Den nya lagstiftningen kan ses som en spegling av en ny social och kulturell värdering på våldtäktsbrottet. Innan 2005 var exempelvis en kraftigt påverkad kvinna som inte kunde göra motstånd mot förövaren inte våldtagen utan bara sexuellt utnyttjad (jmf Giddens, 2007). Våldtäktsdebatten har varit uppe mycket i media under de senaste åren och Jurist3 menar att:

[...] samhället accepterar inte våldtäkt [---] Och jag tror också att det finns grupper i samhället som använder dom här diskussionerna för att föra fram vissa påståenden som inte alltid är så korrekta tycker jag. T.ex. att kvinnor under rättsprocessen är i ett sämre läge än en annan målsägande skulle vara, det tycker inte jag. Jag tycker att kvinnor som har blivit utsatta för brott har ett bra omhändertagande och kanske ett bättre omhändertagande än vad andra brottsoffer har faktiskt.

Detta håller inte Lees (1996) med om då hon menar att våldtäktsoffer är de enda brottsoffren som förväntas kämpa för att undvika att bli utsatta för brott.

UK menar att det finns mindre utav det här sättet att tänka kring att kvinnan får skylla sig själv och att unga människor idag inte tänker som man gjorde förr, medan KJ påpekar att det dessvärre lite lever kvar att kvinnan får skylla sig själv.

Socialkonstruktivismen menar att vad som är sanning idag inte var sanning för till exempel 50 år sedan. Synen på våldtäkt är inte statisk, utan det är en konstruktion som förändras över tid (jmf Giddens, 2007). Synen på våldtäkt har förändrats och en våldtäkt har inte alltid betecknats som en våldtäkt (Sutorius & Kaldal, 2003). Även för 50 år sedan skulle människor hävda att synen på den våldtagna kvinnan hade förbättrats, då vi alla är barn av vår tid. Omkonstruktioner sker hela tiden, vilket betyder att förbättring inte nödvändigtvis behöver betyda bra, utan istället att konstruktionerna har förändrats (jmf Giddens, 2007).

5.2 Brottet

Alla intervjuobjekt är eniga om att det skett en förbättring för våldtagna kvinnor under rättsprocessen och att det är en modernare lagstiftning som ser det komplexa/helheten kring våldtäkt. De förbättringar som Jurist1 och Jurist3 uppmärksammat är bland annat att kvinnans ställning stärkts i rättsprocessen och att lagen har blivit tydligare. Åklagaren menar att de här ärendena har fått en större tyngd och blivit mer avdramatiserade. Det kan också dels bero på att det blivit fler ärenden och att man hanterar det oftare samt att samhället sagt ifrån och vill att dessa brott utreds. SK menar dock att en förbättring tar tid, och trots att lagstodet ser bättre ut idag, så måste det också efterföljas och det krävs att rättsväsendet hänger med.

Ur ett socialkonstruktivistiskt synsätt är inte lagen eller juridiken något objektivt fenomen, utan snarare en reflektion och en skapelse av rådande samhällsvärderingar och politiska uttryck som är bundna till sin tids kontext (jmf Giddens, 2007). Idén om våldtäkt är skapad och uppstod vid en viss tid i ett visst samhälle, genom debatter mellan olika och erkända professionella, media och samhället. Idén om våldtäkt förekommer inte i ett vakuum utan det befinner sig i en social inramning (jmf Hacking, 1999). Så småningom kom idén om våldtäkt att inbäddas i både lagstiftning och rättspraxis och kom att påverka och ge upphov till förändringar inom en lång rad professionella verksamheter. Våldtäkt kan ur detta perspektiv ses som en historisk och social konstruktion men våldtäkt är tillika verklig för det (jmf Hacking, 1999). Rättsväsendet har makt att tolka och omtolka bilden av våldtäkt, den våldtagna kvinnan och förövaren, vilket innebär att lagen är subjektiv och i ständig förvandling (jmf Giddens, 2007).

Jurist2 anser att ur en strikt juridisk synpunkt har kvinnorna fått ett överläge i våldtäktsprocesserna, rent bevismässigt, och uttrycker det så här:

Det behövs inte så mycket för att bevisa våldtäkt, står uppgift mot uppgift så räcker oftast kvinnans ord. Så där har jag uppfattningen att det är lite modebrottslighet tycker jag att det blivit.

Både Jurist2 och Jurist3 anser att kvinnan har fått en starkare ställning i processen och man tar en annan hänsyn till henne än vad man gjorde tidigare, och enorma angrepp tillåts inte från försvararsidan som det gjorde tidigare. Vidare om det är en *ord mot ord situation* upplever både Jurist2 och Jurist3 att kvinnan bevismässigt kommer i ett överläge som inte är riktigt *sjyst*. Utifrån ett radikalfeministiskt perspektiv skulle kvinnans påstådda överläge kunna tolkas som ett nytt sätt att dölja den patriarkala maktstrukturen. Då kvinnan sägs ha fått ett överläge i rätten kan det patriarkala systemet fungera på ett mer osynligt plan (jmf Gemzöe, 2004). Jurist2 och Jurist3 resonerar som att många domare väljer att alltid tro på kvinnans berättelse trots att det inte finns någon stödbevisning. Medan de övriga intervjupersonerna anser att det inte räcker med kvinnans ord, i en ord mot ord situation. Utan de menar att man behöver ha stödbevisning, och det kan vara vittnen, indirekta vittnen, registrerat samtal till polisen eller teknisk bevisning som DNA. Jurist1 menar på att utifrån rättspraxis, måste det finnas stödbevisning, men att berättelsen är det absolut och det allra viktigaste. Jurist1 och Åklagaren menar att berättelsen måste hålla ihop, att den måste vara rimlig och man måste förstå att den är självupplevd. UK uttrycker det så här:

[...] en rättsprocess måste vara objektiv och neutral och inte till någons fördel eller nackdel. Det man har att förhålla sig till och värdera det är dom bevis som finns. Det man kan säga är att kvinnan inte är i samma underläge nu som hon var tidigare, men inte att hon har ett övertag över mannen. Däremot tror jag att en bra advokat kan göra väldigt stor skillnad.

Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv blir inte bara ordet våldtäkt konstruerat utan även själva händelsen, våldtäkten konstrueras (jmf Hacking, 1999). Jurist2 säger:

Min uppfattning är den att kvinnan normalt sett i den här typen av brottslighet nu har högre tilltro. Och min uppfattning är ju också att det kvinnorna berättar är ju sant det har ju hänt. Jag tror ju verkligen att det är så. Men strikt juridiskt så har man två berättelser ingen är mer trovärdig än den andre.

Socialkonstruktivister skulle tolka det som att Jurist2 menar att ingen ifrågasätter att det hänt, utan det som ifrågasätts är om det var en våldtäkt eller inte. Den våldtagna kvinnan och den tilltalade har båda sina versioner av våldtäkten. Denna våldtäkt dissekteras sedan av ett flertal professionella såsom polisen, åklagaren, försvararen, domaren och stödpersoner. Alla involverade omtolkar och omkonstruerar händelsen. Därför är spänningen mellan det som är verkligt och socialt konstruerat i ständig förvandling, men det betyder inte att våldtäkten inte i

sig existerat. Det finns ingen objektiv verklighet, utan den omprövas oupphörligen. Våldtäkten eller händelsen tilldelas olika meningar då de skilda professionella ser på det hela med sina professionella glasögon. Jurister ser en sak och kuratorer uppmärksammar något annat. Själva poängen är att människor inte bryr sig om hur världen ser ut, utan mer vilken mening världen tilldelas (jmf Hacking, 1999).

BJ var den enda som tog upp bilden av det ideala brottsoffret och BJ menar att hjälpen som kvinnan har att vänta sig står i direkt relation till graden av hur *oskyldig* kvinnan var när hon drabbades. Ward (1995) säger något liknande, att typen av våldtäktsbrott står i relation till vilket ansvar som kan ges till kvinnan. Ward resonerar som så att om kvinnan tog en medveten risk och följde med en främling hem efter ett krogbesök har hon i samhällets ögon skuld i att det hände, medan en kvinna som blir överfallen av en okänd galning på väg hem efter jobbet anses som oskyldig. Beroende på vilken typ av våldtäkt kvinnan blivit utsatt för tilldelas hon mer eller mindre ansvar för det inträffade (Ward, 1995). Med det idealiska brottsoffret menar BJ:

[...] det ska ju helst vara en kvinna och så ska hon helst vara lite till åren kommen så hon är försvarslös utav bara sjutton och hon ska göra något väldigt anständigt, gå till sin makes grav en söndag eftermiddag, hon ska vara på en anständig plats vid en anständig tid och hon ska vara liksom anständigt klädd och det ska vara en människa som hon aldrig träffat förr som utan anledning hoppar på henne och så här.

BJ menar att det är väldigt få ärenden som ser ut så, och varje liten detalj som kan vara motsats till det, påverkar hur kvinnan blir bemött. Det borde inte spela någon roll, men det gör det. BJ menar att alkohol kan vara en sådan detalj. BJ uttrycker det så här:

Har vi nu en lag som säger att jag ska få lov, att det är inte olagligt att dricka alkohol, då tycker jag teoretiskt sätt att ni ska båda två kunna ligga liksom totalt utslagna i rännstenen en hela vecka om ni har lust med det utan att någon ska våldföra sig på er ändå.

Även Christie (2001) menar att idealiska offer inte nödvändigtvis behöver ha så mycket gemensamt med verkliga offer, utan att det är en produkt skapad av politik och massmedia.

Christie refererar till det idealiska offret, och menar att en individ eller en typ av kategori lättast får legitim status som offer då de drabbas av något brott, ifall de uppfyller fem kvaliteter. Kvaliteterna är att offret uppfattas som värmlös, befinner sig på en plats en anständig plats och är upptagen med en respektabel syssla. Offret och förövaren känner inte varandra och förövaren är fysiskt starkare och ondare (a.a.).

Bilden av det idealiska offret kan enligt ett socialkonstruktivistiskt synsätt ses som en konstruktion. Kategorin våldtagna kvinnor skapas och upprätthålls av diverse institutioner, som rättsväsendet och kvinno- och brottsofferjourer. Deras kategorisering påverkar hur våldtagna kvinnor upplever sig själva och det kan till och med leda till att de utvecklar och förändrar sitt beteende och försöker leva upp till det korrekta offret. Idén om det idealiska offret påverkar bland annat hur samhället uppfattar den våldtagna kvinnan men även hur den våldtagna kvinnan uppfattar sig själv (jmf Hacking, 1999).

BJ menar att resonemang kring kvinnans person finns och att de ibland är förtäckta, men att det största problemet är när professionella har de här tankarna, och som inte är medveten om dem. Även UK är av den uppfattningen. UK menar att det finns inbyggt ett ökat mått av ifrågasättande om kvinnan exempelvis följt med en främling hem, och det kan då vara svårt för kvinnan att försvara sina tidigare handlingar i rätten. Föreställningar om det är en skyddsvärd kvinna, alltså ett offer, eller om det är en kvinna som får skylla sig själv, alltså ett ansvars subjekt är gamla normer om kön och sexualitet som hittar sin väg in i domstolarnas resonemang och domslut, och på samma gång befäster det de rådande patriarkala kvinnoideal om horan och madonnan (Sutorius & Kaldal, 2003; Ekström, 2002).

Åklagaren, KJ och UK menar att man kan urskilja olika typer av våldtäkter. För det första överfallsvåldtäkten, för det andra, den när man har en relation (man, sambo) till förövaren och för det tredje, den när man är bekant (exempelvis one night stand) med förövaren. Dessa tre typer av våldtäkt kan uppfattas lite olika trots att det i alla tre fallen handlar om våldtäkt. UK uttrycker det så här:

Det är lättare att bli betraktad som offer om man har blivit utsatt för en överfallsvåldtäkt, alltså att någon har hoppat på en på en bakgata eller i en park eller någonting sådant än den här andra situationen som vi pratade om, om man har på något sätt själv medverkat och gått med halva vägen.

Som tidigare nämnts anser Ward (1995) att typen av våldtäkt kan relateras till hur mycket ansvar och skuld som tilldelas de våldtagna kvinnorna. Detta ansvar och denna skuld som läggs på kvinnan kan ses som en återupprepning av traditionella könsrollsmönster. Ur ett socialkonstruktivistiskt betraktelsesätt kan detta ses som ett uttryck för att samhällets syn på kvinnan är historisk och kulturellt bunden till rådande patriarkala värden, och då detta uppfattas som sant får det verkliga sociala konsekvenser (jmf Winter Jørgensen & Phillips, 2000). Socialkonstruktivister kan hävda att olika typer av våldtäkt också kan ses som sociala

konstruktioner. Klassificeringen av våldtäkter, våldtagna kvinnor och förövare har formats och modifierats under tidens gång och detta kommer att fortsätta, eftersom kunskap om verkligheten alltid är relaterad till sin samtidskontext. Varje generation kommer att skriva sin historia på nytt och konstruera sitt egna begreppsliga schema för att förklara och förstå begrepp som våldtäkt (jmf Hacking, 1999). Exempel på att definitionen av våldtäkt förändras över tid, är att det fram till 1960-talet inte var brottsligt att våldta sin fru inom äktenskapet (Eliasson, 1997). Jurist2 uttryckte det så här:

Ja man har ju från lagstiftarens sida talat om på ett helt annat sätt att man inte tolererar den här typen av brottslighet. Man har ju infört en ny lagparagraf beträffande våldtäkt mot barn där det inte fodras någon typ av våld över huvud taget för att det skall ses som våldtäkt, inte ens något hot krävs. Utan de är skyddade de har immunitet vad gäller sexuellutövande.

Medan åklagaren formulerade sig så här:

Men det hade inte varit en våldtäkt i den gamla lagstiftningen eftersom han använde inget våld och inget hot. Utan hon hade bara somnat och hon hade inte varit jätteful heller. Det hade inte varit en våldtäkt förut utan det hade kallats för sexuellt utnyttjande, och jag tror inte att man känner att det är lika allvarligt, och det var det ju inte heller straffmässigt, det är viktigt att det kallas våldtäkt.

Åklagaren tror att den samhällssyn på våldtäkt som finns är att den är lite graderad, eller uttryckt så här:

Det finns ju en gradering på våldtäkt. Överfallsvåldtäkt, det tycker alla är kasst liksom, förfärligt fruktansvärt. Sen har du familjevåldtäkten det beror på hur det gått till, men jag tror ändå att det kan komma in att du som kvinna, ja men hon borde nog ställa upp lite hemma det kan jag nog känna att man är där lite och snuddar i alla fall. Svårt att säga men det är fortfarande brottsligt men den lilla tanken tror jag kan finnas med i alla fall i den typen av våldtäkter. Sen har vi den våldtäkten där man tagit en medveten risk på nått vis, som tjej och det är nog dom sämsta liksom i samhällets ögon det är de som är värda de här våldtäkterna, när man gör dumdristighet.

Åklagaren spekulerar i att om kvinnor tar en medveten risk, att exempelvis följa med en man hem från krogen så tror hon att fokus hamnar mer på kvinnan. Men är det en överfallsvåldtäkt blir det fokus på gärningsmannen för att han har betett sig på ett sjukt sätt. Hon menar att överfallsvåldtäkt kan ses som svart eller vitt, och att våldtäkter inom en relation är olika nyanser av grått. Åklagaren påpekar att folk kan tänka: hur allvarligt var det här egentligen, att tvingas till ett samlag när kvinnan sedan har frivilligt samlag veckan efter, att människor tänker att det är mindre allvarligt och mindre kränkande. MacKinnon (1989) menar att omgivningens syn på våldtäkt inom en relation mer kan ses som en privat angelägenhet än ett

brott, och att det skulle vara mindre allvarligt att bli våldtagen av någon man känner. MacKinnon hävdar att detta är ett felaktigt antagande och att bli våldtagen av någon man känner och litat på istället kan medföra att kvinnan blir mer traumatiserad. Även Jurist3 anser att en kvinna som följt med en främling efter ett krogbesök blir lite hårdare bedömd och utsätts för mer ingående och djupblodade frågor, och att det finns ett underlag för att ifrågasätta en sådan händelse också. Jurist3 menar att om en kvinna som blir utsatt för en överfallsvåldtäkt, är det ganska självklart vad som har hänt och att det då inte finns någon orsak till att ifrågasätta eller att gå lika mycket på djupet i ett sådant fall. Jurist3 menar att det hör till sakens natur.

KJ och UK tror att det är lättare att stå upp för en överfallsvåldtäkt än en våldtäkt där man följt med gärningsmannen hem frivilligt. KJ menar att det även är mycket lättare att överfallsvåldtäkt så småningom *blir* en våldtäkt, medan det alls inte är lika säkert att den andra typen, relationsvåldtäkten blir det. Även Sutorius och Kaldal (2003) menar att synen på olika våldtäkter skiljer sig. De talar om överfallsvåldtäkt och våldtäkt inom en relation. Överfallsvåldtäkt ses som straffvärda och de rättsliga bedömarna utgår ifrån att kvinnan inte ville, där saknas samtycke och det finns ett uppsåt. I våldtäkt inom en relation, menar Sutorius och Kaldal att de rättsliga bedömarna fastnar i patriarkala uppfattningar och normer och att fokus hamnar på kvinnan och huruvida ett samtycke förelåg eller inte, som i sin tur påverkar uppsåtsdiskussionen (Sutorius & Kaldal, 2003). Radikalfeminismen skulle kunna se det som att det patriarkala systemet tar sin chans att skuldbelägga kvinnan, och detta sker genom psykiskt våld, då man fokuserar på kvinnan och tillmäter henne skuld i det inträffade (jmf Ljung, 2003; Gemzöe, 2004).

5.3 Trovärdighet och tillförlitlighet

UK, Åklagaren och Jurist1 menar att i en *ord mot ord situation*, där det inte finns några andra bevis och den tilltalade säger att de haft samlag, men påstår att det var frivilligt, hamnar man i en svår bevissituation och mycket av bevisningen kommer att handla om just samtycket. Sutorius och Kaldal (2003) anser att samtyckesfrågan blir det centrala i ett våldtäktsärende där det är ett svårt bevisläge och där det är en ord mot ord situation. Samtyckesfrågan utgörs av om det fanns ett samtycke eller inte, och det styr hela rättsprocessen. Hävdar mannen att han fått ett samtycke måste kvinnan bevisa motsatsen, exempelvis genom uppvisande av skador

eller vittnen som kan styrka hennes berättelse. Rätten lägger fokus på hur mannen uppfattat detta nej och lagen kan således omtolka detta nej till ett ja i det enskilda fallet (a.a.).

Åklagaren och Jurist3 menar att enligt deras erfarenheter får både målsägande och den tilltalade svara på samma typer av frågor under rättegången. Åklagaren upplevde att man ställer samma fråga till båda parterna, men på olika sätt. Hon förklarar så här:

Man ställer frågan men från andra änden till honom. Får en känsla av att man ställer alla förfrågor till henne och alla efterfrågor till honom. På nått vis hur ... man frågar henne mera liksom att hur betedde du dig innan? Vad sände du för signaler? Till honom frågar man varför sprang hon skrikande därifrån? Varför har hon polisanmält dig? [---] Och så vidare. Jag kan inte säkert säga att det alltid är så, utan det är mer en liten känsla jag får. Men tror att man frågar henne mer på nått sätt.

Åklagaren förtydligade sitt resonemang genom att påpeka att beroende på vilken typ av våldtäkt det handlar om blir frågorna annorlunda eftersom problemet eller svårigheten, är olika i de tre fallen. Vidare menade hon att det är lättare att bevisa att det inte förelåg ett samtycke än att bevisa att den tilltalade hade ett uppsåt, att det är ett svårare moment. Varför det är mer fokus på kvinnan förklarade Åklagaren så här:

Att visa att hon inte ville är en sak men det kan vara ett svårare moment att visa att han förstod det därför kanske det blir lite färre frågor också för att det är svårt faktiskt. Kan vara så att det är ett svårare moment. Jag tror inte att nån har dåliga avsikter med det men och jag tror inte att det är fördomar heller utan jag tror att det blir så faktiskt av nödvändighet lite granna.

Även Jurist3 menar att tonvikten ligger i att undersöka om kvinnan har sagt nej, och det är så Jurist3 uppfattat lagen. Jurist3 menar då att det blir mer frågor till kvinnan, om hon har gjort något motstånd, om hon sa nej, att man diskuterar just detta om mannen har uppfattat att det var ett nej. Sutorius och Kaldal (2003) samt Ekström (2002) menar att kvinnors beteende och stereotypa föreställningar om kvinnan som madonna eller hora kan få betydelse i våldtäktsrättegången. Trots att det är mannen som är anklagad för brottet, är det ändå kvinnan som måste bevisa sin "oskuld", att hon inte frestade mannen eller skickade signaler, för det inträffade. Ekström menar att det beror på att kvinnans trovärdighet är så tätt sammankopplat med hennes respektabilitet. Ur ett radikalfeministiskt perspektiv kan detta vara ett uttryck för en syn på den manliga sexualiteten som norm och därmed förtrycks den kvinnliga sexualiteten och kvinnor och samhället luras in i en uppfattning om att det är den manliga synen på lust, sexualitet och kvinnlighet som är den sanna och äkta (jmf Ljung, 2003; Gemzöe, 2004). UK och Jurist1 menar att rättspraxis måste följas, alltså hellre fria än fälla om det råder det minsta

tvivel. Ingen ska sitta på felaktiga grunder, dömd för ett brott som han kanske inte har begått, och därför måste man ifrågasätta både målsägandens och den tilltalades versioner av den påstådda våldtäkten.

KJ och Åklagaren menar att trovärdigheten är något målsägande själv presterar. Det är hennes sätt att uppträda i rättssalen och det hon säger som är hennes trovärdighet. När det gäller tillförlitlighet menar Åklagaren att tillförlitligheten är det som finns runt omkring, alltså den bevisning som finns och att det är Åklagarens jobb att kontrollera att den stämmer. Enligt Åklagaren, KJ och Jurist1 ökar målsägandens trovärdighet om hon kan berätta sin version inför den tilltalade, och vågar anklaga honom öppet. Jurist2 är av en annan åsikt, han menar att den tilltalade kan hamna i ett underläge om han måste vandra ut ur rättssalen medan målsägande berättar sin historia, då vederbörande inte vågar tala fritt när han är närvarande. Jurist2 anser att det kan påverka domstolens ledamöter i en negativ riktning för hans klient. Socialkonstruktivister skulle kunna hävda att detta är exempel på hur trovärdighet kan skapas eller omformateras (jmf Hacking, 1999).

Åklagaren påpekar, att skilda kulturer har andra kulturmönster som kan inverka på exempelvis känslouttryck. Hon menar att det kan påverka dessa klienters trovärdighet på ett negativt sätt. Åklagaren förklarar det så här:

[...] hur man ser ut när man berättar, och där kan nog olika kulturer påverka oss. Andra vill inte visa att de är ledsna medans andra gör det va, nån annan har en kaxigare attityd för att de är otroligt nervösa och nån annan visar att de är jättenervösa. Och där kan det nog va så att vi har lite olika kulturskillnader och personskillnader emot sig. Stämmer man då inte riktigt med vår bild då så påverkar det ju.

Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv menar Giddens (2007) att det finns kulturbundna skillnader både mellan olika kulturer men även inom en och samma kultur och att dessa skillnader eller självklara fakta, endast speglar den sociala verklighet som personen lever i.

Andra faktorer, både positiva och negativa, som BJ, Åklagaren, Jurist1, Jurist2 och UK tog upp och som kan påverka trovärdigheten är exempelvis negativa sådana som låg social status, låg utbildningsnivå, berusning, missbruk, kriminalitet och otydlig minnesbild. Positiva exempel är hög social status, utbildning, fasthållande och konsekvent berättelse, känslouttryck som gråt samt attraktivitet. Enligt BJ, Jurist2 och UK är detta faktorer som kan vägas in och få betydelse, fast det inte borde. Jurist2 förklarar:

Alltså tidigare händelser som inte har med själva våldtäkten att göra, ska ju inte ha någon betydelse för att bedöma huruvida det skett någon våldtäkt eller inte. Men man kan ju få henne att framstå i rätt dålig dager och framförallt hos den här flickan skapa en osäkerhet runt den egna personen så att hon får väldigt svårt att svara på frågor som sen rör den själva verkliga händelsen. Den som tingsrätten eller rätten skall bedöma.

Dessa faktorer som påverkar trovärdighetsbedömningen utgörs enligt Andersson (2004) och Sutorius och Kaldal (2003) av irrelevanta fakta som riktar fokus på kvinnans person och beteende istället för på själva händelsen, detta kan påverka domslutet fast det inte borde det.

Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan trovärdighet skapas genom att framhäva positiva värden såsom god utbildning, hög social ställning, god verbal förmåga, proper klädsel och ett skötsamt leverne. Juristerna, kuratorerna och stödpersonerna omformar den våldtagna kvinnan till att bli ett mer idealiskt offer genom att framhäva och stärka hennes förmågor och chanser i rätten. Den våldtagna kvinnan klassificeras och stöps om i en mall för att göra henne mer gångbar i rätten och öka hennes chanser att bli betrodd och få upprättelse. Hon omformas till en skyddsvärd kvinna, ett idealiskt offer, för att hon skall passa in i idén om våldtagna kvinnor. De professionella gör om kvinnan och fallet så att det passar in i lagen och tillsammans försöker de på olika sätt påvisa att något faktiskt har hänt eller inte har hänt (jmf Hacking, 1999; Christie, 2001). Exempel på det kan vara något som KJ sa:

[...] trovärdigheten det är ju svårt och där är det ju väldigt viktigt där vi också kan hjälpa till genom att hon måste tala sanning, men att hon håller fast vid den berättelsen och att hon kan lämna uppgifter i den här berättelsen som stärker hennes berättelse och att vara konsekvent naturligtvis. Och att försöka att inte vara rädd att inte sänka ner sig själv och sätta sig i det underläget. För det är ju hennes sätt att uppträda i rättsalen och det hon säger som är hennes trovärdighet.

5.4 Kränkning och upprättelse

Alla våra intervjupersoner anser att rättsprocessen för den våldtagna kvinnan, mer eller mindre, innebär en kränkning. Att kvinnan inte känner sig betrodd och att hon blir ifrågasatt menar intervjupersonerna kan vara kränkande för kvinnan. Jurist2 menar:

[...] att berätta alla detaljer, alla intima detaljer. Alltså det börjar ju med om du har druckit eller intagit några andra preparat. Och så får man klä av sig redan där och tala om precis allting. Vad hon tyckte om vederbörande, om hon var på en krog, vad hon gjorde på krogen, pussades de? Vad tillät hon honom att göra? Vad gjorde de där? Vad hände på vägen hem? Vad hände i sovrummet? Hur långt tillät hon honom gå? osv in i minsta detalj hur hon kände. Det brukar de flesta tycka är jobbigt.

Då kvinnan blir ombedd att beskriva alla dessa ingående detaljer och svara på alla dessa frågor om vad hon gjorde före våldtäkten etcetera, menar Ward (1995) att kvinnan lätt hamnar i fokus och detta kan resultera i att hon känner skuld och att det blir hon som tilldelas ansvaret. Även Ekström (2002) och Sutorius och Kaldal (2003) anser att fokus läggs på kvinnan när fokus istället borde hamna på mannen och på själva gärningen.

Både UK och SK menar att rättegången kan verka som en ny kris för kvinnan. UK menar att kvinnan kan:

[...] reagera med fasa och skräck och se rättegången som i princip ett nytt övergrepp. Alltså att det är så förnedrande att bli ifrågasatt av den juridiska expertisen och mannens advokat och så. För en del kvinnor är det ett nytt övergrepp, det är en mardröm den rättsliga processen.

Även Lees (1996) menar att rättsprocessen kan innebära ett nytt övergrepp för kvinnan, hon benämner det som en rättslig våldtäkt som kan vara lika förödmjukande som en riktig våldtäkt.

BJ påpekar att:

Det är oerhört lätt att fråga på ett sätt som ett brottsoffer uppfattar som kränkande. Våldtäkt är ju oerhört stigmatiserat, det är väldigt lätt, sitter du som intervjuare och säger varför detta och varför detta. Varför gick du dit? Varför skrek du inte på hjälp? Varför sprang du inte då han vände sig bort? Det är många som säger undvik alla varför-frågor till våldtäktsoffer, för det upplevs som ett ifrågasättande, ett skuldbeläggande, oerhört kränkande.

Alla dessa varför-frågor som enligt BJ upplevs som ifrågasättande, skuldbeläggande och kränkande för kvinnan skulle ur ett radikalfeministiskt perspektiv ses som ännu ett led i det patriarkala systemets kontroll över kvinnan. Att fokusera på kvinnan när hon är som känsligast och har det som svårast borde, enligt radikalfeminismen, vara det lättaste sättet för det patriarkala systemet att trycka ner kvinnan med hjälp av psykiskt våld (jmf Gemzöe, 2004).

KJ menar att:

Kränkningar kan bestå i att man ifrågasätter om det förekommit alkohol till exempel, att kvinnan på något sätt har varit mer berusad, att hon skulle ha agerat på något sätt som anspelar på den norm vi har.

Lees (1996), Eliasson (1997) och Jeffner (1997) tar upp detta att synen på alkoholkonsumtion ser olika ut beroende på om det är en man eller en kvinna som konsumerar det. Kvinnor kan

ses som omoraliska och lösaktiga om de blir berusade, medan män ses som manliga (Lees, 1996). Radikalfeminismen framhäver att det kvinnliga måste omvärderas till något positivt, då de traditionella könsrollerna bidrar till att det kvinnliga nedvärderas (jmf Gemzöe, 2004).

SK menar att det:

[...] det ställs rättså kluriga frågor om lite sådär som kvinnan ibland kan uppleva som fördömande.

Och Jurist1 påpekar även att försvararen kan ställa frågor som bara har syftet att kränka. Jurist3 menar att det är väldigt omdömeslöst om det läggs en värdering i en fråga. KJ anser dock att det är domarens jobb att se till att man uttrycker sig korrekt i rättssalen. Sutorius och Kaldal (2003) hävdar att frågor som inte har någon relevans, och som ställs för att svartmåla varandra i rättssalen används i olika stor utsträckning, och att de kan påverka hur domen faller. Jurist3 påpekar att:

[...] man får försöka hålla sig inom ramarna som kan vara acceptabla och där får väl varje enskild människas omdöme avgöra det. Och varje människas värderingar också, för man kan ju ha olika uppfattningar i moralfrågor osv. Det finns ju ingen manual, utan alla gör lite olika och alla har sin egen måttstock för vad som är okej eller inte okej.

Rättegången kan både ses som en upprättelse och som en kränkning för kvinnan. Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv skulle kränkningen av kvinnan ses som en social konstruktion som återskapas i rättssalen. Om våldtäkten av samhället ses som en kränkning blir det en gemensam sanning som därför återskapas och upprätthålls (jmf Winter Jørgensen & Phillips, 2000). I rättssalen konstruerar juristerna och de andra som sitter där kränkningen utifrån lagens glasögon. De har en oerhörd makt eftersom det är deras konstruktion av våldtäkten och kränkningen som blir den *sanna* i den situationen då det är de som ska fälla eller fria gärningsmannen. Vid konstruktionen av kränkningen kan rätten använda det som ett sätt att fria mannen då de genom att kränka kvinnan kan ta upp aspekter som medför att hon framställs i dålig dager. Rätten konstruerar då en bild av kvinnan som mindre trovärdig vilket i sin tur alltså kan bidra till att mannen frias (jmf Giddens, 2007).

Intervjupersonerna talar även om rättsprocessen som en upprättelse för den våldtagna kvinnan. Hälften av intervjupersonerna menar att det krävs en fällande dom av gärningsmannen för att kvinnan ska få någon form av upprättelse, medan den andra hälften menar att det nödvändigtvis inte behöver bli en fällande dom, utan att det kan räcka med att hon känner att hon har blivit betrodd och att människor har lyssnat på hennes berättelse för att

hon ska få någon form av upprättelse. Jurist2, Jurist3 och BJ benämner också skadeståndet som en form av upprättelse. BJ menar att skadeståndet inte pengamässigt är en upprättelse, utan bara det faktum att det finns kan ge upprättelse, då kvinnan får bekräftat att hon är värd någonting.

BJ menar att det sker en form av upprättelse i tre steg:

[...] för det första man blir trodd när någonting sånt här händer, det är viktigare än någonting annat tror jag. Känner man att dom personerna som man vänt sig till, alltså polis, domstol, hjälporganisationer, individer som man vänder sig till, känner man att dom tycker att det här är viktigt, att det är allvarligt--- Det är väl steg nummer två då mot upprättelsen. Och känner man för det tredje att dom har, att alla har gjort sitt allra yttersta , sitt allra bästa för att hjälpa en då tror jag att det är mycket mycket lättare att kunna gå vidare.

Att kvinnan känner att hon har blivit betrodd, att andra tror att det hon säger är sanning, det benämner många av intervjupersonerna som ett stort steg mot upprättelsen.

Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv skulle även upprättelsen kunna ses som något som konstrueras i rättsprocessen. Intervjupersonerna förknippar upprättelse med att bli trodd, om då rätten konstruerar upprättelsen för kvinnan och tror på hennes ord och alltså konstruerar kvinnan som trovärdig kan de istället använda denna konstruktion för att fälla mannen (jmf Giddens, 2007).

5.5 Stöd och bemötande

Alla intervjupersoner är eniga om vikten av att ha ett målsägandebiträde och hur mycket det betyder för kvinnor i rättsprocessen. Eller som UK uttrycker sig:

Man är inte riktigt lika utlämnad som man var förr, så det är mycket som är bättre skulle jag vilja säga. Det har hänt kollosalt mycket dom senaste 20 åren och senaste 10 åren också för den delen.

Samtliga intervjuade säger att målsägandebiträdet för kvinnans talan och att målsägandebiträdets uppgift är att bevaka kvinnans rättigheter och samtidigt vara ett stöd för henne både innan, under och efter rättegången, alltså under hela rättsprocessen. Flera av intervjupersonerna påpekar att man går igenom rättegången innan med kvinnan så att hon vet vad som väntar i rättssalen. Resonemanget bland juristerna är att när de har målsägandeuppdrag måste de hjälpa kvinnan på alla sätt som hon behöver, när det gäller att till exempel förklara vad det är som sker, vad är det som skall hända härnäst, vilka personer

som är inblandade, vad lagen säger och diskutera bevisningen, olika typer av frågeställningar och ämnesområden som är centrala och vad som är svagheter i berättelsen så att de är beredda på det. Eller som Jurist3 uttrycker det:

Förklara att en svensk rättegång inte är densamma som man ser på film att någon står och skriker på en eller sådär att det är ganska lugna och ibland tråkiga tillställningar.

Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan detta tolkas som ett iscensättande av rättegången, och att kvinnorna tränas och förbereds så att de skall passa in i formen av det ideala offret, eller rättare sagt, det perfekta offret konstrueras för att passa in i den rådande mall som skapats av diskursen om våldtäktsoffer (jmf Giddens, 2007). SK berättar:

Med henne fick vi då sitta och träna och träna och träna på det hon skulle säga...och hon fick också det här med att stärka henne lite innan hon eventuellt skulle få berätta och där var ju advokaten till god hjälp också för hon visste ju ungefär vad dom skulle trycka på.

Jurist1, Jurist2 och Jurist3 arbetar både som försvarare och målsägandebiträden och menar att de har olika roller när de arbetar. Jurist1 berättar att hon informerar kvinnan om att det är försvarsadvokatens arbetsuppgift att ifrågasätta hennes version och att det inte är personligt. Utan att det är spelreglerna. När de arbetar som målsägandebiträde, tror de fullt ut på kvinnans berättelse och inriktar sitt arbete efter hennes berättelse. Men arbetar de som försvarare är det deras jobb att ifrågasätta allt. Jurist2 säger:

Därför är det oerhört bra det som kommit de senaste åren att kvinnan har ett målsägande biträde så att det inte blir för ensidigt åt det hållet när någon har drabbats av ett brott där hon skall känna herregud det är ju jag som är skyldig. Det är liksom inte meningen. Men som försvarare har man ju den rollen, man måste va tuff alltså. Och då drabbar det ju kvinnor som är utsatta för sådana brott.

SK, KJ, UK och BJ menar att deras roll och arbetsuppgift ser annorlunda ut än juristernas. De stöttar dessa kvinnor genom att lyssna på deras berättelser, utan att ifrågasätta det. SK och KJ berättar att även de kan förbereda kvinnorna inför rättegången och berätta hur det är eller träna på att säga vissa ord som kvinnorna har svårt att ta i sin mun.

Både BJ och UK menar att de är måna om att kvinnorna ska få berätta det de vill och på det sätt de vill utan att kommentera det som sägs. Mest att lyssna och inte så mycket kommentera, som att kanske försöka spegla det människan säger. Att deras uppgift är att möta kvinnan där hon är och inte förvänta, eller lägga en mall på henne och tala om att så här är det, och så här ska man reagera, och så här ska man göra eller att man ska anmäla eller inte anmäla. Utan

möta kvinnan förutsättningslöst och respektera att människor är olika, vill olika saker och upplever liknande händelser på olika sätt.

Alla intervjuobjekt påtalar vikten av att den våldtagna kvinnan får stöd och hjälp att bearbeta sin upplevelse. UK menar att det finns en annan inställning till det i dag och att det inte är skamligt, som det var förr utan snarare ses som en rättighet. UK och Jurist2 upplever att det finns ett gott stöd faktiskt ifrån olika organisationer och kvinnogrupper ute i samhället.

Tham (2001) påpekar att fenomenet brottsoffer som vi idag refererar till först dök upp under 1970-talet och att idén om brottsoffer, kom att bli ett allmänt accepterat begrepp. Våldtäktsdebatten som startade under 1980-talet, var en fortsättning på offerdiskursen som resulterade i att kvinnojourer och brottsofferjourer växte fram (Ju 2004:1). 2004 gav justitiedepartementet den dåvarande jämställdhetsministern i uppdrag av att undersöka hanteringen av våldtäktsärenden samt hur brottsutredningen och rättsprocessen upplevs av de drabbade. Undersökningen resulterade i att våldtagna kvinnor behöver professionella och empatiska insatser av alla professionella som är involverade i ärendet (Ju 2004:1). Åkerström (2001) anser att media, politiker, forskare och kvinno- och brottsofferrörelser ger näring åt fenomenet brottsoffer och hon menar att bilden av brottsoffret inte är en objektiv kategori, utan en social och moralisk framställd produkt. Vidare hävdar Åkerström att alla kvinnor inte upplever sig själva som offer, då de inte känner att de passar in i bilden av det idealiska offret. Ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan det tolkas som att idén om det idealiska offret bara är en konstruktion som skapats för att tjäna som ett politiskt maktmedel och ge brottsoffer- och kvinnojourer legitim status och att de genom etikettering av våldtagna kvinnor skapar sig ett underlag för deras existens. Exempelvis brottsoffer- och kvinnojourer tenderar att definiera problem som de tillskrivs ansvar för, så att de passar in i deras kompetensområde (jmf Hacking, 1999). KJ uttrycker det så här:

Det är ju inte vi som gör polisanmälan men att vi ändå är med där och bevakar att hon får sagt allt hon vill ha sagt....Det är lite av vår uppgift att polisanmälan blir så fyllig som möjligt utifrån det hon har berättat för oss och utan att vi lägger oss i, därför vi vet vilken betydelse det har sedan.

Hur våldtäkt konstrueras av myndigheter, organisationer och av media får betydelse för hur våldtagna kvinnor tolkar sin upplevelse och de svårigheter som hon kan tänkas möta (jmf Hacking, 1999). Ur ett radikalfeministiskt perspektiv kan bilden av det idealiska offret utgöra

ytterligare en dold maktstruktur för att underminera kvinnors självständighetssträvanden, genom att pacificera dem till offer (jmf Gemzöe, 2004).

Resonemanget bland intervjupersonerna är att det skett en förbättring i hur man bemöter våldtagna kvinnor och att man idag har en större kunskap inom området. Juristerna påpekar att inom advokatkåren så diskuteras den här problematiken, och kvinnofridsgrupper och brottsofferjourer jobbar med det här och informerar om detta för att öka medvetenheten om vilka problem som finns, och hur det kan förbättras. Sen kan vissa kommuner ha en särskild åklagare som är specialist på kvinnofridsfrågor. Vidare togs vikten av att bli bra bemött upp av juristerna och att man inom advokatkåren försöker ha ett så bra bemötande som möjligt för de här kvinnorna och att bemötandet från polisen är viktigt, då det påverkar förundersökningens resultat. BJ anser att det blivit bättre, men påpekar dock att rättssystemet på pappret är välment såtillvida att om allting flyter på så fungerar det jättebra, men att det inte alltid är så. KJ påpekar att bemötandet i rättsalen är väldigt viktigt och att ett korrekt bemötande är viktigt så att kvinnan känner att hon är där på lika villkor som den tilltalade. UK uttrycker sig så här:

Men det är en modernare och en mer stödjande rättsprocess. Alltifrån att man kommer till sjukhuset och är ledsen och uppriven tills man avslutar en rättegång, kanske i hovrätten eller vad det nu är. Det är en mer stödjande hållning, skonsammare och mer stödjande hållning, det är min absoluta övertygelse. Men totalt sätt så är hållningen mer stödjande nu än vad den var för 20 år sedan, absolut. Det är inte ett kritiskt ifrågasättande, utan det är respekt det handlar om.

6. Avslutande diskussion

Vårt syfte var att undersöka de professionellas syn på den våldtagna kvinnan, och vilken bild de professionella förmedlar/konstruerar av den rättsprocess hon genomgår. De frågeställningar som vi utgick ifrån var:

- Vilken syn förmedlar de professionella av den våldtagna kvinnan?
- Vilken syn förmedlar de professionella av brottet våldtäkt och vilken bild förmedlar/konstruerar de av den rättsprocessen kvinnan genomgår?
- Hur konstrueras synen på den våldtagna kvinnan i samhället?

I de professionellas syn på den våldtagna kvinnan, menar vi, att det finns en idé om det ideala offret, mer eller mindre medvetet. De professionella konstruerar kvinnan till att bli det ideala offret för att hennes trovärdighet skall öka, genom att både träna kvinnan i vad hon ska säga, hur hon ska bete sig och hur hon ska föra sig i rättssalen. När BJ talar om det ideala brottsoffret, påpekar hon att det är väldigt få ärenden som ser ut så. BJ menar dock att det fortfarande finns en föreställning om hur en *riktig* våldtäkt ska se ut och hur en *riktig* våldtagen kvinna ska bete sig. BJ menar att det finns förtäckta resonemang om kvinnans person, om huruvida hon uppfattas som en madonna eller en hora.

Genom att benämna kvinnan som hora då hon haft många tidigare sexuella relationer eller då hon följt med en man hem från krogen och därefter blivit våldtagen menar vi är ett sätt för samhället att trycka ner kvinnor med psykiskt våld. När kvinnor inte finner sig i att underkasta sig den manliga överordningen kan samhället se det som att kvinnan fördärvar det djupt rotade patriarkala systemet som betonar kvinnans undergivenhet.

Den syn de professionella förmedlar av brottet våldtäkt och själva rättsprocessen är bland annat att den våldtagna kvinnans ställning i rätten har stärkts. Jurist2 och jurist3 anser till och med att kvinnan har fått ett bevismässigt överläge i våldtäktsrättegången, medan de övriga intervjupersonerna inte håller med om detta. Vi anser att den nya sexualbrottslagstiftningen från 2005 har inneburit en förbättring för den våldtagna kvinnan, då våldtäktsbegreppet har utvidgats och då våldtäktsdebatten tagit fart. Vi menar dock att det i våldtäktsärenden fortfarande är fokus på kvinnans beteende både före och efter våldtäkten och det betonas att kvinnor måste vara försiktiga och att de måste tänka på vad de ska undvika för att inte bli utsatta för våldtäkt. Detta resulterar i att ansvaret läggs på kvinnan i stället för på mannen. Det som slår oss är att våldtäktsoffer får alla dessa varför-frågor, som BJ benämner det, om: Varför följde du med honom hem? Varför skrek du inte hjälp? Varför sprang du inte när han vände sig bort? Om istället en rik man som är på väg hem från krogen blir bestulen på sin dyra klocka och sin plånbok med mycket pengar i, frågar man då honom varför hade du på dig den dyra klockan? Varför hade du så mycket kontanter på dig?

Under uppsatsarbetet har vi uppmärksammat att samtyckesfrågan, alltså hur kvinnan förmedlat att hon inte ville, samt huruvida mannen uppfattat att hon sa nej, är det centrala i våldtäktsmål. Jurist3 och Åklagaren menar att fokus oundvikligt hamnar på kvinnan eftersom det är så de tolkat lagen. Vi funderade kring detta och ville problematisera detta genom att

vända på resonemanget. Tänk om man istället skulle fråga mannen om han uppfattat att kvinnan sa ja, då hade istället fokus och lite mer av bevisbördan hamnat på mannen, som faktiskt är gärningsmannen, istället för på kvinnan.

När vi började läsa in oss på litteratur som berörde vårt ämne framkom det att det finns olika *typer* av våldtäkter. Detta menar även Åklagaren, KJ och UK, samt att det finns skillnad på hur kvinnorna blir bemötta beroende på hur relationen till förövaren ser ut. Åklagaren tror att det finns en graderad syn på våldtäkt i samhället och att överfallsvåldtäkter ses som de mest avskyvärda, medan det annars kan ses som att kvinnan är medskyldig till det inträffade. Vi håller med om att det finns en uppdelning av de olika typerna av våldtäkter, men därmed inte sagt att den ena är värre än de andra. Ur ett historiskt perspektiv har våldtäkt inte alltid varit en våldtäkt utan det är ett relativt nytt fenomen. Överfallsvåldtäkt har varit straffvärd sedan långt tillbaka, medan våldtäkt inom äktenskapet blev brottsligt först 1965 (Eliasson, 1997; Sutorius & Kaldal, 2003). Detta menar vi kan vara en förklaring till att det finns en gradering av våldtäkt, då det kan ta längre tid för samhället att förändra grundläggande värderingar och attityder kring kvinnlig sexualitet och våldtäkt. Således anser vi att graderingen av olika typer av våldtäkter är kollektivt subjektiva och socialt konstruerade. Åklagaren och Jurist3 menar att det finns mer underlag att ifrågasätta en våldtäkt som skett i en nära relation eller då hon till exempel följt med en man hem från krogen. Detta tolkar vi som en gammal kvarleva som återfinns i dagens rättssystem, där kvinnan antingen ses som ett ansvars subjekt eller ett skyddsvärt offer.

Det finns en föreställning i samhället och i rättsväsendet om att lagen skall representera objektivitet och rättvisa. Vi menar dock att lagen är en konstruktion av samhällets subjektiva värderingar och moral och är en reflektion av sin samtid. Därav är objektivitet något ouppnåeligt.

BJ, Åklagaren, UK, Jurist1 och Jurist2 tar upp faktorer som kan påverka trovärdigheten, till exempel status, berusning, utbildning och kriminalitet. BJ, Jurist2 och UK menar att dessa faktorer kan vägas in och få betydelse trots att de inte borde få det. Detta menar vi speglar lagens subjektivitet och vi anser heller inte att dessa faktorer ska spela någon roll då vi anser att det är på själva gärningen fokus ska hamna och inte på sådant som rör kvinnans person.

Alla våra intervjupersoner anser att rättsprocessen kan innebära en kränkning för den våldtagna kvinnan. Kränkningen består då i att kvinnan blir ifrågasatt, att hon inte blir betrodd och att hon känner sig avklädd då hon ombeds att återge alla intima detaljer kring våldtäkten. UK och SK menar att rättegången kan upplevas som ett nytt övergrepp för kvinnan. Trots förbättringar, såsom målsägandebiträde och en ny sexualbrottslagstiftning, som har stärkt kvinnans ställning i rättsprocessen finns det alltså fortfarande kvinnor som upplever rättsprocessen som ett nytt övergrepp. Detta finner vi väldigt upprörande då vi anser att en rättsprocess för målsäganden ska innebära en upprättelse och målsäganden ska inte behöva känna skuld eller belastas för det inträffade. SK och Jurist1 påpekar att försvararen kan ställa frågor som syftar till att kränka kvinnan, men Jurist3 påpekar att det är domarens uppgift att se till att sådant inte förekommer. Jurist3 menar dock att det är upp till var och en att avgöra vilka frågor som är okej att ställa, då vi alla har olika värderingar och moral. Då Jurist3 menar att det inte finns någon mall för vilka frågor som får/kan ställas, menar vi att det kan få negativa konsekvenser för den enskilda kvinnan om hon stöter på individer med underliggande fördomar om kvinnors sexualitet och synen på våldtäkt etcetera, i rättssammanhang.

Intervjupersonerna talar även om rättsprocessen som en upprättelse för den våldtagna kvinnan. Hälften menar att kvinnan får upprättelse om mannen blir fälld, medan den andra hälften anser att det inte är nödvändigt med en fällande dom för att kvinnan ska få upprättelse utan att det räcker med att hon blir betrodd och att hon känner att man lyssnat på hennes berättelse. Alla intervjupersoner håller med om att ett stort steg mot upprättelse är då kvinnan känner att hon blivit betrodd.

Vi anser att rättsväsendet har stor makt då de har tolkningsföreträde vid rättsprocesser angående våldtagna kvinnor. Rättsväsendet kan tolka och omkonstruera våldtäkten till att antingen *bli* en våldtäkt eller till att inte ses som en våldtäkt. Vidare menar vi att begreppet våldtäkt är konstruerat och att tolkningen och innebörden av den är föränderlig men att händelsen är verklig.

När vi frågade våra intervjupersoner om samhällets syn på den våldtagna kvinnan menade de att det kan finnas omedvetna attityder hos människor i samhället och att detta i sin tur påverkar den lagstiftande makten. Vi håller dock med BJ då hon uttrycker att trots att människor håller med om att en våldtäkt är en våldtäkt och att det är fel, så kommer det alltid

fram resonemang om huruvida kvinnan gick med på det, om hon var med från början och så vidare, när konkreta situationer diskuteras. Vi tror att många människor har dessa attityder och fördomar och att de är djupt rotade i vår kultur, och att det grundar sig i gamla tankesätt om den duktiga flickan. Även KJ och SK menar att skuldbeläggandet av kvinnan har med gamla värderingar och normer att göra. SK tar upp mytbilden om att mannens sexualitet skulle vara starkare än kvinnans, vilket bidrar till att det ses som att kvinnan måste bevaka sitt beteende för att inte fresta mannen. UK anser att:

[...] ett övergrepp är ett övergrepp, ett nej är ett nej, och det är också viktigt att när vi pratar här med unga kvinnor på ungdomsmottagningen och i undervisningssammanhang och sånt att man pratar om gränser och tydlighet och så va, att tjejer måste vara tydliga med vad dom vill och liksom inte glida in i situationer där man sen tappar kontrollen och inte riktigt är med på banan längre och så. Tjejer måste lära sig att läsa av situationer och vara rädd om sig själv och ha gränser och kunna säga både ja och nej.

Med detta citat vill vi belysa att även de mest professionella kan ha underliggande omedvetna attityder. Detta får konsekvenser på ett större plan, då individuella människors åsikter är en del av samhällets attityder till våldtäkt.

Vi anser att våldtagna kvinnor kan ses som en produkt av samhället. Det finns gemensamma föreställningar i samhället om våldtäkt och våldtagna kvinnor. Till exempel: Vem är en våldtagen kvinna? Vad är en våldtäkt? Dessa föreställningar kan ses som naturliga och objektiva och inte som konstruerade och subjektiva, vilket vi menar att de är. Då samhället producerar dessa föreställningar om våldtagna kvinnor tar kvinnorna detta till sig och gör dem till sin egen identitet. På så sätt bidrar de våldtagna kvinnorna själva till denna uppfattning. Den våldtagna kvinnan och samhället påverkar och upprätthåller alltså varandra. Det som blir problematiskt är de våldtagna kvinnorna som inte vill hamna i offerrollen eller de våldtagna kvinnor som inte passar in i rollen av det ideala offret. Kvinnorna kan då stämplas som offer fast de inte vill eller så blir de inte betrodda och får ingen hjälp.

Alla intervjupersoner är eniga om att synen på den våldtagna kvinnan och våldtäkt har förändrats till det bättre i samhället, att kvinnans ställning stärkts och att vi fått en modernare lagstiftning. BJ påpekar dock att rättssystemet på pappret är välment, men att det inte alltid hanteras så bra i verkligheten. SK menar också att förbättring tar tid och att det krävs att rättsväsendet hänger med.

Med vår uppsats ville vi få fram ett annat synsätt på den våldtagna kvinnan och öka vår egen medvetenhet om den våldtagna kvinnan och rättsprocessen. Genom att problematisera detta blev vi tvingade att betrakta våra egna förutfattade meningar. Redan innan vi påbörjade vårt uppsatsarbete var vi präglade av Katarina Wennstams böcker: *Flickan och skulden* och *En riktig våldtäktsman*. Vår inställning var färgad och vi hade en förutfattad mening om att den våldtagna kvinnan var i ett markant underläge och att rättsväsendet inte hade utvecklats nämnvärt. Vi har dock funnit tendenser till en förbättrad ställning för den våldtagna kvinnan i rättssammanhang, och att den pågående debatten för utvecklingen åt rätt håll. Trots denna utveckling anser vi att den våldtagna kvinnans ställning fortfarande behöver förbättras rejält. Medan vi skriver detta vet vi att vi samtidigt är en del av samhället i stort där omedvetna attityder finns hos oss alla. Med vår uppsats vill vi dock medvetandegöra att dessa omedvetna attityder finns och att de behöver synliggöras och debatteras.

7. Referenser

Andersson, Ulrika (2004) *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Malmö, Bokbox Förlag

Boëthius, Maria-Pia (1976) *Skylla sig själv*. Stockholm: Liber Förlag

Börjesson, Mats (2003). *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund. Studentlitteratur

Christie, Nils (2001) "Det idealiska offret." I Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red). *Det motspänstiga offret*. Lund, Studentlitteratur

Ekström, Simon (2002). *Trovärdighet och ovärdighet. Rättsapparatusens hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott*. Stockholm 1946-1950. Södertälje: Gidlunds förlag.

Eliasson, Mona (1997) *Mäns våld mot kvinnor. En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Natur och kultur.

Gemzöe, Lena (2004) *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag

Giddens, Anthony (2007). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur

Hacking, Ian (1999). *Social konstruktion av vad?* Stockholm: AIT Falun AB.

Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Henriksson, Karin & Nannini Nilsson, David & Triches, Robert & Vidlund, Susanna (2007) "Båda döms för våldtäkt" Aftonbladets hemsida.

Jeffner, Stina (1997) *Liksom våldtäkt typ. Om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt*. Uppsala: Uppsala Universitet.

Jersler, Titti & Vidlund, Susanna & Sigvardsson, Kajsa (2007) "Troilus fick skärpt straff i hovrätten." Aftonbladets hemsida.

Justitiedepartementet 2004:1 *Anmälan av sexualbrott. Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv*. www.regeringen.se. 071029

Lees, Sue (1996) *Carnal knowledge. Rape on trial*. London: Hamish Hamilton

Ljung, Margareta (2003) "Feministisk teori" I Månsson, Per (red) *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Prisma

MacKinnon, Cathrine A. (1989) *Toward a feminist theory of the state*. Cambridge: Harvard University Press

NE. <http://www.ne.se> 2007-12-06

Ohlsson, Per-Ola & Tagesson, Pelle (2007) "Troilus offer: Jag hade inte en chans att försvara mig." Aftonbladets hemsida

Proposition 2004/05:45 *En ny sexuallagstiftning*. www.regeringen.se. 071029

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

SOU 2007:6 *Målsägandebiträdet – Ett aktivt stöd i rättsprocessen*. www.regeringen.se. 071029

Sutorius, Helena & Kaldal, Anna (2003). *Bevisprövning vid sexualbrott*. Stockholm: Nordstedts Juridik.

Sveriges Domstolar, "Rättegång"

http://www.dom.se/templates/DV_InfoPage____793.aspx. 2008-01-06

Tham, Henrik (2001) "Brottsoffrets uppkomst och framtid" I Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red). *Det motspänstiga offret*. Lund, Studentlitteratur

Ward, Colleen A. (1995) *Attitudes toward rape. Feminist and social psychological perspectives*. London: Sage Publications

Wennstam, Katarina (2002) *Flickan och skulden. En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Stockholm: Bonniers Förlag

Wennstam, Katarina (2005) *En riktig våldtäktsman. En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag. Viborg.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur, Lund

Åkerström, Malin (2001). "Annie – en motberättelse." I Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red). *Det motspänstiga offret*. Lund, Studentlitteratur

Åklagarmyndigheten. "Åklagarens roll"

<http://www.aklagare.se/Aklagarens-roll/Hitta-ratt-myndighet/> 2007-12-05

Bilaga 1: Informationsbrev

Vi är två socionomstudenter från Lunds Universitet, Campus Helsingborg. Vi läser för närvarande 6:e terminen och vi har precis påbörjat vår C-uppsats. Vi vill undersöka om rättsprocessen för våldtagna kvinnor inneburit upprättelse eller kränkning utifrån ett professionellt perspektiv. Vi har valt att undersöka de professionellas, alltså jurister och andra professionella som fungerar som stöd- eller behandlingskontakt, syn och uppfattningar av rättsprocessen i våldtäktsärenden.

Vår uppsats ska bygga på intervjuer med de ovan nämnda professionella. Vi är intresserade av Er syn och uppfattning av rättsprocessen. Av paktiska skäl spelar vi gärna in intervjun på band. Vi beräknar att intervjun kommer att vara cirka en timme, och det material vi får fram under intervjun kommer endast att användas i vår uppsats. Vidare kommer bandinspelningar och intervjuutskrift förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. Vi har tystnadsplikt och utomstående kommer inte att kunna identifiera Er som deltagit. Vi kommer att använda fiktiva namn, orter och andra ändringar som kan vara nödvändiga. Vid intervjutillfället kommer vi båda två att närvara, men det är en av oss som kommer vara samtalsledare och den andra sekreterare.

På grund av uppsatsens tidsram vore vi tacksamma om vi kunde intervju Er senast vecka 48. Vi kommer att höra av oss till Er inom kort för att boka in tid för intervjun. Om ni har några frågor kan Ni kontakta oss via följande telefonnummer och e-postadresser:

Marie Lago:	Tele: XXX.	E-post: XXX
Madeleine Lorentzson:	Tele: XXX.	E-post: XXX

Vår handledare för uppsatsen är Hanna Egard. Telefonnummer: XXX. E-post: XXX

Med vänliga hälsningar

Marie Lago och Madeleine Lorentzson

Bilaga 2: Intervjuguide

- **Erfarenheter och bemötande.**

- På vilket sätt kommer du i kontakt med våldtagna kvinnor? Hur går det till?
- Vad har du för erfarenheter (hur uppfattar du) av rättsprocessen kring våldtäktsärenden då kvinnor utsatts för våldtäkt?
- Hur bemöter du kvinnornas berättelse om våldtäkten i rättsprocessen? Hur går det till? (Socionomerna aktiva under rättsprocessen?)

- **Upprättelse/kränkning.**

- Hur tänker du kring rättsprocessen som en upprättelse för kvinnan?
- Hur tänker du kring rättsprocessen som en kränkning för kvinnan?
- Vad brukar kvinnorna tycka är svårast/jobbigast?
- Vad brukar gå lättare?
- Finns det någon typ av kvinnor som tycker det är svårare eller lättare? (ålder, civilstånd, familjesituation, social status).
- Om du skulle sätta dig in i kvinnans situation, hur tror du att hon upplever rättsprocessen?
- Vad tror du att den nya sexuallagstiftningen inneburit för våldtagna kvinnor?

- **Stöd.**

- Vilket stöd upplever du att dessa kvinnor får? Vilket stöd ger du?
- Vad kan rätten till målsägandebiträde ha betytt för kvinnan?

- **Brottet.**

- Behandlas kvinnorna olika beroende på vilken typ av våldtäkt det är hon utsatts för? (överfallsvåldtäkt/närstående, bekant).
- Vad väger tyngst, kvinnans berättelse eller bevisningen?
- Hur tänker du kring relevanta och ickerelevanta frågor?
- Vem läggs fokus på i rättegången?

- **Syn och attityd.**

- Har din syn på rättsprocessen kring våldtäktsärenden förändrats? Hur trodde du det skulle vara? Hur var det egentligen? Någon fördom du fått?
- Tror du att individuella myndighetspersoners attityder påverkar rättsprocessen? Om ja, hur? Om nej, hur tänker du då?
- Vilken syn och attityd tror du att samhället har till våldtäkt?
- Tror du att samhällets attityd och syn till våldtäkt kan påverka rättsprocessen? Om ja, hur? Om nej, hur tänker du då?